

1

2006

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

Ptačí svět – časopis ČSO
Ročník XIII číslo 1/2006
Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Hornoměřolupská 34
102 00, Praha 10 – Hostivař, tel/fax: 274866700, http://www.birdlife.cz,
e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada

Mgr. Alena Pazderová, šéfredaktorka / alenapa@email.cz

katedra zoologie PřF UK, Viničná 7, 128 44 Praha 2

Mgr. Jaroslav Cepák, PhD. / birdringczp@vol.cz /

Poznáte...?, Zajímavosti

Ing. Adolf Goebel, PhD. / adolf.goebel@post.cz / Zajímavosti

Mgr. Lucie Hošková / lucie.hoskova@gmail.cz / Objektivem...

Mgr. Barbora Kaminiecká / barbora_kaminiecka@nature.cz /

Rady, tipy, návody, Za ptáky do světa

Ing. Jiří Sládeček / sladecek@psp.cz / Mladým ornitologům

Mgr. Lukáš Viktora / viktora@birdlife.cz /

Z významných ptačích území, Ptáci v ohrožení

Mgr. Jana Holečková (sekretariát ČSO) / holeckova@birdlife.cz /

Z terénu i z kanceláře, Z poboček a pracovních skupin, Ze života ČSO

Vychází dvakrát ročně.

Sazba: Vladimír Vyskočil - KORŠACH, tisk: Glos Semily.

Grafický návrh: Jiří Kaláček.

Jazyková korektura: PhDr. Alena Pazderová.

Toto číslo vyšlo 5. 4. 2006 v nákladu 3000 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 10. 9. 2006. Distribuováno bude v listopadu.

Inzerce na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781.

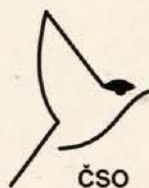
Poděkování Janu Hoškovi za ilustrace a všem autorům fotografií.

Pokyny pro autory:

Rozsah příspěvku přizpůsobte dané rubrice, řiďte se již vydanými články. Fotografie preferujeme digitální v co nejvyšší kvalitě (300 dpi). Příspěvky přijímá elektronickou i klasickou poštou příslušný odpovědný redaktor, šéfredaktorka nebo redakce. Pro podrobné pokyny kontaktujte odpovědného redaktora rubriky. Adresy jsou uvedeny v tiráži výše.

Na obálce:

1. strana: Impozantní krása orla mořského (*Haliaeetus albicilla*) bohužel neoslovuje každého. Na obrázku je samice z Českobudějovicka, jejíž partner byl po několikaletém úspěšném hnízdění loni otráven. Více na str. 12 a 13. Foto: Jiří Bohdal.

ČSO

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhynutí jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

BirdLife
INTERNATIONAL

PŘEDPLATNÉ časopisu Ptačí svět

Nejste členy ČSO a přesto chcete náš časopis dostávat?

Předplat'te si jej na adrese:

ČSO, Hornoměřolupská 34, 102 00 Praha 10

cso@birdlife.cz tel./fax: 274 866 700

předplatné na 1 rok (2 čísla v dubnu a listopadu): 110 Kč

Platbu můžete uskutečnit bankovním převodem nebo složenkou

na účet č.: 1922224339/0800, variabilní symbol: 12

1 | Úvodník |
Karel Štastrný
Koncepte nového časopisu

2 | Z poboček a pracovních skupin |
O ptačích legendách / Adolf Goebel
VWT – rozšířování záhadného pojmu / Tomáš Diviš

3–5 | Poznáte...? |
Poznáte strakapoudy? / Alena Pazderová, Jan Hošek

6–9 | Z významných ptačích území |
Kam až došel program Významná ptačí území / Petra Málková
Dočkáme se? / Lukáš Viktora

9 | Rady, tipy, návody |
Vybíráme určovací příručku pro ornitology / Zdeněk Vermouzek

10–11 | Historie |
80 let České společnosti ornitologické / Lucie Hošková

12–13 | Objektivem... |
orel mořský objektivem Jiřího Bohdala

14–15 | Zajímavosti z ptačí říše |
Africká překvapení letošní zimy / Jaroslav Cepák
Proč jsou vejce flekatá? / Jiří Reif
Výsledky sčítání ptáků začínají být brány vážně / Petr Voříšek
Vánoční překvapení na Domažlicku / Libor Schröpfer
Čech zachraňuje zoborožce na Filipínách / Jaroslav Cepák

16–17 | Mladým ornitologům |
Jak jste malovali k 15. výročí Ptáka roku
Comix / Václav Bartuška

Jiří Sindler, 7 let, Třeboň

18–19 | Ptáci v ohrožení |
Hnízdiště kvakoše nočního u Pohořelic zničeno / David Horal
ČIŽP potrestala odchyt ptáků do jestřábiho koše / Zdeněk Vermouzek
Odměna 20 tisíc Kč za dopadení travičů / Zdeněk Vermouzek
Průvodce ptačí chřípkou / Martina Chronková, Zdeněk Vermouzek

20–21 | Ze života ČSO |
Ohlédnutí za zimní exkurzí / sekretariát a Vojtěch Sládeček ml.
Návštěva z Mekky birdwatchingu / Adolf Goebel
Ples se vydařil, ale nevydělal / Barbora Kaminiecká
Vycházky za ptákem roku 2006 – orlem mořským / sekretariát

22–24 | Za ptáky do světa |
Hortobágy aneb Halastó k jídlu nejsou / Robert Doležal

Vážení a milí přátelé,
naprostá většina z Vás jistě ví, že v letošním roce oslaví Česká společnost ornitologická své 80. narozeniny. S velkým potěšením konstatuji, že za dobu své existence se ČSO i díky Vám všem vypracovala v respektovanou organizaci neustále rozšiřující své aktivity v ochraně ptáků a jejich prostředí a podílejí se i na řadě mezinárodních aktivit. Připomeňme z poslední doby jen přípravu a zřízení významných ptačích území a ptačích oblastí či evropský monitoring obecně rozšířených ptačích druhů. Již 15 let vyhláší ČSO Ptáka roku a je tomu již 12 let, co dostáváte Ptáci svět, časopis určený pro nejširší ornitologickou veřejnost včetně „pouhých“ obdivovatelů ptactva. Jistě se povedla i řada akcí pořádaných přímo pro Vás, členy ČSO, namátkou jmenujme organizování pokračovacích kurzů ornitologie pro amatérské ornitology, pořádání ornitologických plesů, realizace zimních exkurzí vedle tradičních jarních atd. Ve 13. roce existence se podstatně změnil a vylepšil Ptáci svět, který právě dostáváte v rozšířené, obsahově i graficky obohacené, ale především barevné podobě. Taktně pomlčím o tom, co se nepodařilo a pokusím se zamyslet nad tím, co dále. Hned na začát-

ku tohoto roku prošla ČSO mnohými změnami – zvolili jste zbrusu nový výbor, místo úspěšné tajemnice Lucky Hoškové odcházející na mateřskou dovolenou nastoupil nový, jistě v budoucnu neměně úspěšný tajemník Lukáš Viktora a místo něho se o významná ptačí území bude starat nový pracovník, Tomáš Brinke. Co je ale možná nejdůležitější je to, že se nám po letech marného snažení podařilo, především díky Pavlu Vašákovi a tajemnici, získat pro ČSO nové, podstatně větší a reprezentativnější prostory takřka v centru města, na Smíchově. Nebude již dlouho trvat a budeme se moci s Vámi stýkat právě tam. Hlavní oslavy 80. výročí ČSO, které se chystají na září letošního roku do Mikulova, by měly proběhnout náležitě důstojně (i když samozřejmě i vesele, čehož je Mikulov jistě zárukou). Kromě mnoha zajímavých přednášek se pro Vás chystá i řada dalších akcí včetně např. křtu nového Atlasu hnízdního rozšíření ptáků z let 2001 až 2003, který si zde

budete moci zakoupit. Pevně doufám, že se s mnoha z Vás při této příležitosti setkám a osmdesátiny náležitě oslavíme.
Váš předseda ČSO Karel Štátný

Milí čtenáři,
podle toho, jak dlouho jste členy ČSO, setkali jste se s různým počtem „převleků“ našich periodik. V rukou právě držíte nejnovější z nich. Nový Ptáci svět má s tím starým společně skoro jen to jméno. Kromě na první pohled viditelného vylepšení vzhledu vznikla také zcela nová koncepce. Dvakrát do roka byste tak měli dostávat pestrou směs informací ze světa ptáků a lidí kolem nich. Konečně tu vyniknou poutavé fotografie našich nejlepších fotografů přírody a obrázky předních ilustrátorů, které vám můžeme přinášet díky jejich laskavé spolupráci. Na stránkách časopisu se budete pravidelně setkávat se stálými rubrikami. Jejich rozsah se ale může měnit tak, abychom přinášeli vždy ty nejzajímavější či nejčerstvější zprávy nebo abychom poukázali na právě palčivé problémy. Přeji bychom si, aby si v časopise počteli všichni naši členové od dětí, přes amatérské milovníky ptactva až po profesionální ornitology. A protože je tu Ptáci svět pro vás, máte samozřejmě příležitost podílet se na jeho náplni tak, aby se vám co nejvíce líbil. Uvítáme proto názory a připomínky, ale také vaše vlastní příspěvky. Navštívili jste s fotoaparátem zajímavou ptačí oblast? Podělte se s námi a napište o svých zážitcích do rubriky Za ptáky do světa. Podařilo se vám vyfotografovat vzácného zimního hosta nebo jste

zaznamenali kuriózní hnízdění? Taková sdělení se budou hodit do Zajímavostí. V rubrice Ptáci v ohrožení zase můžete upozornit na alarmující událost ve vašem okolí. A pokud máte užitečné Rady, tipy, návody – sem s nimi! Pokyny pro autory naleznete v tiráži na druhé straně obálky.

Ptáte se, kde najdete informace, na které jste byli dříve zvyklí? Nepřijďte o ně. Osobní, spolková a organizační sdělení budou zahrnutá ve Vám již známých Spolkových zprávách ČSO, zatímco Zpráva kroužkov-

vací stanice bude vycházet samostatně. Vybraná faunistická pozorování budou ve spolupráci s Faunistickou komisí uveřejňována v časopise Sylvia. Tam také přejdou významná výročí ornitologů, kteří svým přínosem přesahují hranice naší republiky. Také výsledky svých pozorování odborné kvality můžete zaslat redakci Sylvia, kde budou uveřejňovány zřejmě ve formě krátkých zpráv. Pokud se účastníte pravidelných zimních sčítání ptáků, budou vás jistě zajímat jejich výsledky. Shrnutí najdete v Ptáčím světě a podrobně

tabulky na webové stránce ČSO (www.birdlife.cz).

Časopis pro vás připravujeme „srdcem a rozumem“ v duchu motto letošního 80. výročí ČSO a proto doufáme, že vám bude přinášet radost a budete se těšit na každé nové číslo!

Vaše redakce

O ptačích legendách

Adolf GOEBEL

Přiletý a odlety ptáků se nikdy nestaly základem kalendáře, protože, upřímně řečeno, k přesnosti pohybu nebeských těles mají hodně daleko. Jako znamení změny ročního období však fungují celkem spolehlivě. Několik let se jako předzvěst Velikonoc objevoval v Přerově částečný albín kosa černého. Během zimy se toulával, ale příchod jara ho spolehlivě vedl zpět na oblíbené místo hnízdění. 29. 10. 2000 byl okroužkovaný. Stal se věčným námětem článků v tisku i televizního vysílání. Když byl 13. 4. 2005 nalezen mrtev, dozvěděla se to díky jeho popularitě včas ornitologická stanice ORNIS Muzea Komenského v Přerově. Nepochybně bude exponátem, ke kterému je co vyprávět.

Kosí albín však ani zdaleka nedosáhl slávy orla mořského známého jako „Svěšená noha“. Jméno získal podle toho, že v letu nedokáže přitáhnout pravou nohu k tělu. Proslavil se svými pravidelnými zimními pobyty na Tovačovsku. Poprvé byl zaznamenán 2. 12. 1995, kdy si ho Lubomír Dupal zapsal do deníku jako ptáka ve druhém roce věku. Od té doby se objevoval každoročně. Těžko říct, jak se stal částečným invalidou. Mohlo to být vinou střelného poranění, želez nastražených na predátory a nebo úplně jinak. Přes svůj hendikep se o sebe dokázal postarat. Na zemi a ve větvích ho nikdo nerozeznal od jiných orlů jeho věku. To šlo jedině v letu. I s částečně nezasunutým podvozkem dokázal mistrně zahánět konkurenci, se kterou nehodlal sdílet svůj letový koridor. Díky svým pravidelným návratům se stal populárním nejdříve mezi ornitology. Obvyklá podzimní otázka následující hned po pozdravu zněla: „Co Svěšená noha?“ Zpráva o tom, že ho (nebo ji?) někdo už viděl, se šířila rychlostí blesku.

foto: Adolf Goebel

Prostřednictvím exkurzí Moravského ornitologického spolku se orel Svěšená noha stal miláčkem účastníků a později také sdělovacích prostředků v regionu. Zprávy o něm pak lákaly na exkurze, a vlastně i k ornitologii, další a další zájemce. Postupně jeho popularita překročila region a stoupala na žebříčku mediální

slávy. Největšího „koláče sledovanosti“ nepochybně dosáhl v neděli 14. 11. 2004 jako zvířecí hvězda Televizních novin na Nově.

Bohužel, loňský podzim se otázka změnila na „Svěšená noha pořád ne?“ Nejprve následoval dovětek „No, ještě má čas.“ Později se spíše konstatovalo: „To je tak na minutu ticha...“. Postupně se začaly hromadit i dotazy médií, zda už je tady. To jen dokazuje, jakou si orel Svěšená noha získal oblibu. Škoda, že nepřiletěl. Vždyť letos je i on „Ptákem roku“.

Lidská legislativa zná pojem „nezvěstný“. Dokonce stanoví, po jak dlouhé době lze někoho prohlásit za mrtvého. Nezvěstné legendy však nikdy neumírají. Víím, že se budu ještě dlouho dívat na jeho oblíbené stromy, zda nevidím typickou, už z dálky viditelnou siluetu. Všem letícím orlům se budu dívat na nohy a rozhodně nebudu sám! A jednou možná... Alespoň se mi ho podařilo nafilmovat (<http://mos-cso.cz/videogalerie.html>). Jen z dálky, na nějaké sblížení s lidmi neměl nikdy náladu – asi věděl proč. Budu doufat, že příští rok přece jen dostanu šanci natočit lepší záběry. |

VVT – rozšířování záhadného pojmu

Tomáš DIVIŠ

Mezi českými ornitology se jistě najdou tací, kterým je zkratka v titulku povědomá. Členům Východočeské pobočky ČSO při muzeu v Pardubicích je pak důvěrně známá, neboť jsou na akce s tímto logem řadu let vábeni

foto: František Bárta

a mnozí se alespoň jedenkrát zúčastnili. Někteří drápkem uvázli a natěšeni se rok co rok vrací. Za původní zkratkou se ale už dva roky skrývá trochu pozměněný název i obsah.

Idea VVT, tedy Víkendových výzkumných táborů, se zrodila na počátku devadesátých let minulého století v rozkošaté hlavě dlouholetého člena výboru pobočky Milana Černého. Kdekomu se zalíbila natolik, že byl neprodleně vypuštěn pokusný balónek v podobě nultého ročníku v červnu 1993 na Kralickém Sněžníku. Pokus se zdařil znamenitě a tak jsme pro pokračování akcí našli širokou podporu a ochotu věnovat jejich přípravě trochu času a energie. Také díky tomu, že se na organizaci vystříдалo více členů pobočky, nám nadšení vydrželo až do současnosti. Letos naše členy svoláváme už potřinácté, na VVT 2006 „Údolí Křetinky“ jižně od Svitav, pod hrad Svojanov.

Při vyhledávání lokalit a organizaci táborů jsme spolupracovali se Správy CHKO a KRNPu nebo s okresními úřady, ale dali jsme i na dobré tipy členů naší pobočky. Hlavním obsahem bylo a je doplnění poznatků o ptactvu regionu, praktická výuka a procvičování určování ptáků, výzkumu biologie a metod kroužkování. Výsledky VVT byly až na výjimky publikovány nebo předány partnerské organizaci. Každý ročník měl originální atmosféru danou nejen prostředím a společenstvím ptáků, ale také složením týmu, počasím nebo stylem ubytování. Hluboko v paměti akterů je uložen nultý ročník na Kralickém Sněžníku, a to nejen vzácným setkáním s budníčkem zeleným či hýlem rudým, ale i neméně ojedinělou přítomností dnes již zesnulého opavského zoologa a virtuózního znalce ptáků Bohuslava Beneše. Také „silný“ čtvrtý ročník v Dolním Pometují na Náchodsku, znějící zpěvem slavíků obecného i tmavého a strnada lučního, se do paměti vryl mistrovskými ukázkami práce terénního ornitologa Pavla Kverka. Dnes už legendární pátý ročník ve Vraních horách byl výjimečný romantickou polohou a traperskou ubytovnou. Přinesl cenné výsledky výzkumu kulíška nejmenšího, sýce rousného, chřástala polního a hýla rudého a je věrnými účastníky hodnocen nejvýše. Devátý ročník v Krkonošském Podhůří u Pecy zaujal pohostinností ubytování a vedle dobrých výsledků mapování hnízdního rozšíření ptáků ve třech kvadrátech zanechal v účastnících silné dojmy z čarokrásné podkrkonošské krajiny. A když odsuneme na chvíli stranou vědecký a vzdělávací přínos, pak tu zůstává přívětivá atmosféra akcí jakožto silný podnět k opakovaným návratům.

Počínaje rokem 2004 jsme se rozhodli posílit vzdělávací složku táborů nejen v jejich programu, ale i ve změně názvu na Výzkumný a vzdělávací tábor. I když na dvou posledních ročnících registrujeme úbytek účastníků, trůfáme si doufat, že hlavní příčina byla v mimořádně nepříznivém počasí. |

Vážení a milí přátelé,
naprostá většina z Vás jistě ví, že v letošním roce oslaví Česká společnost ornitologická své 80. narozeniny. S velkým potěšením konstatuji, že za dobu své existence se ČSO i díky Vám všem vypracovala v respektovanou organizaci neustále rozšiřující své aktivity v ochraně ptáků a jejich prostředí a podílející se i na řadě mezinárodních aktivit. Připomeňme z poslední doby jen přípravu a zřízení významných ptačích území a ptačích oblastí či evropský monitoring obecně rozšířených ptačích druhů. Již 15 let vyhláší ČSO Ptáka roku a je tomu již 12 let, co dostáváte Ptačí svět, časopis určený pro nejširší ornitologickou veřejnost včetně „pouhých“ obdivovatelů ptactva. Jistě se povedla i řada akcí pořádaných přímo pro Vás, členy ČSO, namátkou jmenujme organizování pokračovacích kurzů ornitologie pro amatérské ornitology, pořádání ornitologických plesů, realizace zimních exkurzí vedle tradičních jarních atd. Ve 13. roce existence se podstatně změnil a vylepšil Ptačí svět, který právě dostáváte v rozšířené, obsahově i graficky obohacené, ale především barevné podobě. Taktně pomlčím o tom, co se nepodařilo a pokusím se zamyslet nad tím, co dále. Hned na začát-

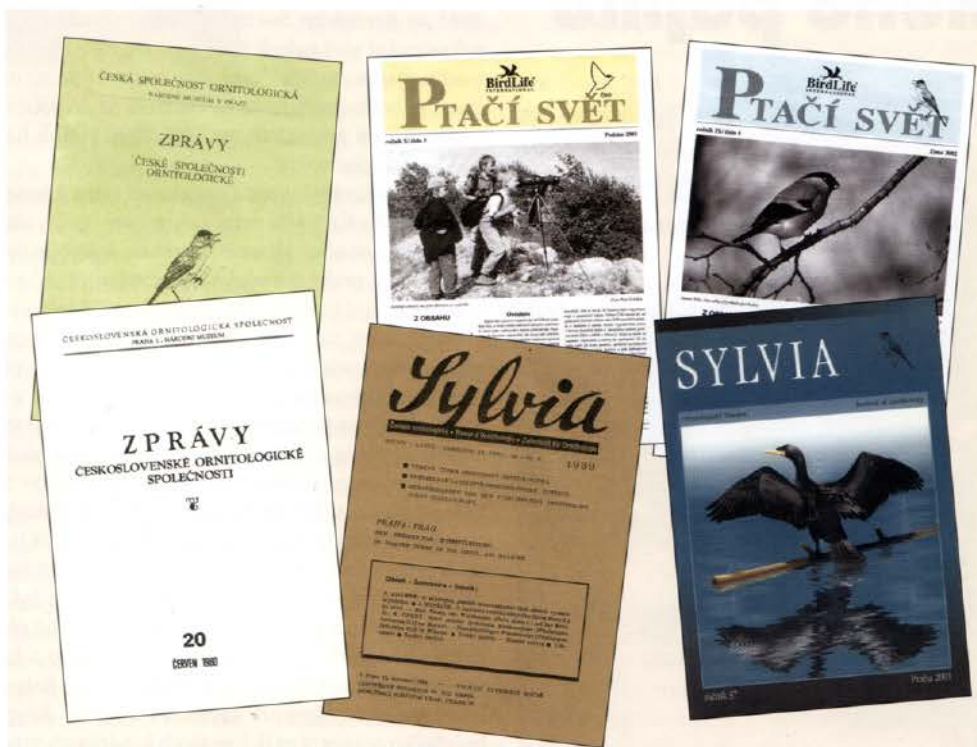
ku tohoto roku prošla ČSO mnohými změnami – zvolili jste zbrusu nový výbor, místo úspěšné tajemnice Lucky Hoškové odcházející na mateřskou dovolenou nastoupil nový, jistě v budoucnu neméně úspěšný tajemník Lukáš Viktora a místo něho se o významná ptačí území bude starat nový pracovník, Tomáš Brinke. Co je ale možná nejdůležitější je to, že se nám po letech marného snažení podařilo, především díky Pavlu Vašákoví a tajemnici, získat pro ČSO nové, podstatně větší a reprezentativnější prostory takřka v centru města, na Smíchově. Nebude již dlouho trvat a budeme se moci s Vámi stýkat právě tam. Hlavní oslavy 80. výročí ČSO, které se chystají na září letošního roku do Mikulova, by měly proběhnout náležitě důstojně (i když samozřejmě i vesele, čehož je Mikulov jistě zárukou). Kromě mnoha zajímavých přednášek se pro Vás chystá i řada dalších akcí včetně např. křtu nového Atlasu hnízdního rozšíření ptáků z let 2001 až 2003, který si zde

budete moci zakoupit. Pevně doufám, že se s mnoha z Vás při této příležitosti setkám a osmdesátiny náležitě oslavíme.
Váš předseda ČSO Karel Štátný

Milí členáři,
podle toho, jak dlouho jste členy ČSO, setkali jste se s různým počtem „převleků“ našich periodik. V rukou právě držíte nejnovější z nich. Nový Ptačí svět má s tím starým společné skoro jen to jméno. Kromě na první pohled viditelného vylepšení vzhledu vznikla také zcela nová koncepce. Dvakrát do roka byste tak měli dostávat pestrou směs informací ze světa ptáků a lidí kolem nich. Konečně tu vyniknou poutavé fotografie našich nejlepších fotografů přírody a obrázky předních ilustrátorů, které vám můžeme přinášet díky jejich laskavé spolupráci. Na stránkách časopisu se budete pravidelně setkávat se stálými rubrikami. Jejich rozsah se ale může měnit tak, abychom přinášeli vždy ty nejzajímavější či nejčerstvější zprávy nebo abychom poukázali na právě palčivé problémy. Páli bychom si, aby si v časopise počteli všichni naši členové od dětí, přes amatérské milovníky ptactva až po profesionální ornitology. A protože je tu Ptačí svět pro vás, máte samozřejmě příležitost podílet se na jeho náplni tak, aby se vám co nejvíce líbil. Uvitáme proto názory a připomínky, ale také vaše vlastní příspěvky. Navštívili jste s fotoaparátem zajímavou ptačí oblast? Podělte se s námi a napište o svých zážitcích do rubriky Za ptáky do světa. Podařilo se vám vyfotografovat vzácného zimního hosta nebo jste

zaznamenali kuriózní hnízdění? Taková sdělení se budou hodit do Zajímavostí. V rubrice Ptáci v ohrožení zase můžete upozornit na alarmující událost ve vašem okolí. A pokud máte užitečné Rady, tipy, návody – sem s nimi! Pokyny pro autory naleznete v tiráži na druhé straně obálky.

Ptáte se, kde najdete informace, na které jste byli dříve zvyklí? Nepřijďte o ně. Osobní, spolková a organizační sdělení budou zahrnuta ve Vám již známých Spolkových zprávách ČSO, zatímco Zpráva kroužkovacích stanic bude vycházet samostatně. Vybraná faunistická pozorování budou ve spolupráci s Faunistickou komisí uveřejňována v časopise Sylvia. Tam také přejdou významná výročí ornitologů, kteří svým přínosem přesahují hranice naší republiky. Také výsledky svých pozorování odborné kvality můžete zaslat redakci Sylvia, kde budou uveřejňovány zřejmě ve formě krátkých zpráv. Pokud se účastníte pravidelných zimních sčítání ptáků, budou vás jistě zajímat jejich výsledky. Shrnutí najdete v Ptačím světě a podrobně

tabulky na webové stránce ČSO (www.birdlife.cz).
Časopis pro vás připravujeme „srdcem a rozumem“ v duchu motto letošního 80. výročí ČSO a proto doufáme, že vám bude přinášet radost a budete se těšit na každé nové číslo!

Vaše redakce

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Strakapoudi
s černým hřbetem
a bílými skvrnami

Čeho si všimnout:

- kresba na hlavě
- barva tělní spodiny (dolní část břicha a spodní ocasní krovky)
- kresba zad a křídel nápadná především v letu

chybí
červená

F (samice)

červený týl

M (samec)

u obou pohlaví
červené temeno

Juv. (mládě)

červené temeno a bílá hlava
(stejně tak samice a mláďata obou pohlaví)

uzdička plynule
přechází na šíji

Strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*)

velikost: 20–22 cm

prostředí: listnaté lesy, především
doubavy, lužní lesy

výskyt v ČR: stálý, nížiny a pahorkatiny
zřídka nad 500 m n.m., Křivoklátsko,
Třeboňsko, jižní Morava (Pálava, soutok řek
Moravy a Dyje)

stav a početnost v ČR: vzrůstající,
3500–7000 párů

M (samec)

tmavě žíhané boky

červená spodní
část břicha
a spodní
krovky ocasní

růžová spodní část
břicha a spodní krovky
ocasní přechází na břiše
do žlutobílé

Strakapoud velký (*Dendrocopos major*)

velikost: 23–26 cm

prostředí: všechny typy lesa, městské parky,
zahrady

výskyt v ČR: stálý, pravidelně hnízdí na celém
území do 1200 m n.m.

stav a početnost v ČR: stabilní,
200 000–400 000 párů

pozn.: náš nejhornější a největší strakapoud

červený týl (mláďata obou
pohlaví červené temeno)

Strakapoud jižní (*Dendrocopos syriacus*)

velikost: 23–25 cm

prostředí: sady, zahrady, stromové aleje, parky
výskyt v ČR: stálý, od 50. let 20. stol. pravidelně hnízdí
ve východní části rep. (západní hranice rozšíření)
do 700 m n.m., Pálava

stav a početnost v ČR: vzrůstající, 1000–1400 párů

bílá nepřerušene
z lící na strany krku

M (samec)

jemně
žíhané
boky

bílé skvrny
na ramenou
(krovky křídelní)

světle červená
spodina břicha
a spodní krovky
ocasní

černý hřbet

Dospělé samice všech druhů:

- černobílá hlava bez červené barvy
- pouze strakapoud prostřední: červená čepička

Strakapoudi s bílým hřbetem beze skvrn

červené temeno

Strakapoud bělohřbetý (*Dendrocopos leucotos*)

velikost: 25–28 cm
prostředí: staré bučiny, smíšené pralesovité porosty s trouchnivějším dřevem
výskyt v ČR: stálý, hnízdí místy ve vyšších polohách, Šumava, Beskydy
stav a početnost v ČR: stabilní, 150–250 párů

žíhaná spodina těla

M (samec)

žluté temeno
(stejně tak mláďata obou pohlaví)

M (samec)

bílá šije a hřbet

žíhané boky

Strakapoud malý (*Dendrocopos minor*)

velikost: 14–16,5 cm
prostředí: řídké listnaté lesy, lužní lesy, sady, parky, zahrady
výskyt v ČR: stálý, řídké v nižších polohách celé republiky
stav a početnost v ČR: vzrůstající, 3000–6000 párů
pozn.: náš nejmenší strakapoud velikosti vrabce, pohybuje se i po pevných bylinách

Datlík tříprstý (*Picoides tridactylus*)

velikost: 21,5–24 cm
prostředí: horské jehličnaté lesy, staré smrčiny
výskyt v ČR: stálý, hnízdí místy v horských oblastech mezi 800–1400 m n.m., Šumava, Beskydy
stav a početnost v ČR: stabilní, 300–500 párů
pozn.: na noze chybí 1 zadní prst (palec)

Kresba na hlavě mláďat:

- s. bělohřbetý a malý – odlišená pohlaví jako u dospělých
- datlík a s. prostřední – obě pohlaví jako dospělí samci
- s. velký a jižní – obě pohlaví větší rozsah červené než dospělí samci

LITERATURA

Velikosti: Svensson a kol. 2004: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu. Svojtka & Co. Praha
Výskyt v ČR: Hudec a kol. 2005: Fauna ČR, Ptáci 2/II. Academia Praha
Stav a početnost v ČR: BirdLife International 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife Conservation Series No.12, Cambridge, UK

Krkonoše

foto: Karel Hlink

Kam až došel program Významná ptačí území

Petra MÁLKOVÁ

Ochrana ptáků má na našem území poměrně dlouhou a pestrou historii, do které se nemalou měrou zapsal také mezinárodní program „*Important Bird Areas*“ – Významná ptačí území. Jeho úkolem je výběr a ochrana lokalit, které jsou důležité z hlediska ochrany ptáků v jejich celém areálu výskytu. Území jsou vybírána podle jednotných kritérií podložených vědeckými poznatky.

Brouzdání historií až do současnosti

U zrodu tohoto programu stála především Mezinárodní rada na ochranu ptáků, známá pod zkratkou ICBP (*International Council for Bird Preservation*). Tato ochranná organizace s celosvětovou působností byla založena již v roce 1922 a zabývala se druhovou i územní ochranou ptáků, shromažďováním informací o závažných problémech ochrany ptáků a jejich prostředí. Spolupracovala také s příslušnými orgány ochrany přírody a podílela se na ornito-

logickém výzkumu a stála u zrodu prvních červených seznamů a knih ptáků. Československá sekce ICBP vznikla již v roce 1925 na ministerstvu školství a jejím zakladatelem byl doc. dr. Jan Svatopluk Procházka.

Vlastní program Významných ptačích území je však poměrně novější záležitost. Byl totiž odstartován vydáním prvního seznamu území v roce 1989. Na jeho přípravě se kromě již zmiňované ICBP podílelo i Mezinárodní byro pro výzkum vodních ptáků (IWRB – *International Waterfowl and Wetlands Research Bureau*; dnes *Wetlands International*, organizace založená v roce 1954 a stojící např. u zrodu Ramsarské konvence, či zajišťující Mezinárodní sčítání vodních ptáků).

A jak to vše začalo? Byly rozeslány dotazníky všem národním sekcím ICBP, delegátům IWRB a dalším odborníkům, data byla následně zpracována a celý dvouletý projekt byl završen vydáním seznamu s popisem 2444 území z 32 evropských zemí. Seznam obsahoval oblasti důležité jako hnízdiště, zimoviště či tahové zastávky tažných druhů ptáků, dále území významná pro druhy ohrožené celosvětově či alespoň v rámci Evropského areálu a pro dru-

hy, jejichž těžiště výskytu je právě v Evropě. U nás vzal otěže programu do ruky Jan Hora se silnou podporou a pomocí pánů Zdeňka Veselovského, Karla Šťastného, Karla Hudce a celé řady dalších profesionálních i amatérských ornitologů.

První český seznam vyšel již v roce 1992 (známá černá knížka s čápem) pod názvem Významná ptačí území v Evropě, Československo (Jan Hora, Pavol Kaňuch a kol. 1992). V této publikaci můžete najít popis celkem 36 území (ČR 18, SR 18), původním seznamem ale obsahoval jen 29 území.

Rok 1993 s sebou přinesl velké změny. Došlo k rozdělení Československa na dva samostatné státy. Vznikly proto dvě národní sekce ICBP, které však neměly dlouhého trvání. Zanikly přejmenováním ICBP na *BirdLife International* a vznikem zcela nové struktury této organizace. Program na území ČR přebíral český partner *BirdLife International*, kterým nebyl nikdo jiný než Česká společnost ornitologická (ČSO). Otěže programu u nás i přes tyto velké změny stále našťestí pevně trýmal Jan Hora. V evropském programu IBA došlo k velkému rozvoji, přibývalo přes 500 nových území, byly nashromáždě-

ny nové poznatky o ptačích druzích a jejich populacích a vyšla nová Červená kniha ptáků, která změnila úhel pohledu na stávající ptačí území. V roce 1994 byla proto zahájena jejich revize, která u nás proběhla o rok později a přinesla ztenčení našeho seznamu významných ptačích území.

Po pětileté práci na novém evropském seznamu vyšla v roce 2000 rozsáhlá dvoudílná publikace *Important Bird Areas in Europe: Priority Sites for Conservation* (Heath, Evans 2000), která obsahovala seznam a stručný popis 3619 území z 51 zemí Evropy. Náš nový národní seznam na sebe nedal dlouho čekat, vyšel o rok později pod překvapivým názvem Významná ptačí území v České republice (Málková, Lacina 2001) a v dalším roce i jeho anglická verze. Obě dílka přinesla popis celkem 16 území, z části původních, z části zcela nových.

Jen co byla práce na nových seznamech dokončena, čekaly náš program nové úkoly – příprava seznamu tzv. ptačích oblastí. Národní seznam významných ptačích území (pro zjednodušení použijeme anglickou zkratku IBAs) se zdá (i Evropskému soudnímu dvoru) být vhodným podkladem pro vymezení lokalit, které by měly být členskými státy Evropské unie chráněny jako tzv. ptačí oblasti (SPAs – *Special Protection Areas*).

Česká republika byla zavázána stejně jako ostatní kandidátské země kromě jiného připravit do svého vstupu do EU seznam ptačích oblastí (SPAs). Návrh těchto území začali připravovat členové ČSO ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Lví podíl na tomto nelehkém úkolu odvedl (jak jinak) Jan Hora. Byla aplikována další kritéria a podle nich doplněn a upraven seznam IBAs, na jehož základě byl vytvořen a v roce 2002 vydán seznam 41 ptačích oblastí. V roce 2004 byla většina z navržených oblastí vládou vyhlášena jako SPAs.

Pálava

foto Zdeněk Abrahánek

Jaký je vlastně rozdíl mezi IBA a SPA?

Poměrně podstatný. Významná ptačí území (IBAs) jsou záležitostí nevládních organizací sdružených pod BirdLife International. Jako taková nemají ze zákona žádný ochranný statut. Ptačí oblasti (SPAs) jsou na základě předpisů EU (konkrétně často zmiňované „Ptačí směrnice“) již záležitostí konkrétního státu. Ten se jejich vyhlášením zavazuje k tomu, že se postará, aby nedošlo k poklesu početnosti ptačích druhů, pro které je dané území vyhlášeno. Takže jinak řečeno - to, co se BirdLife International prostřednictvím programu IBA snažil v Evropě prosadit, se na území EU daří uskutečňovat právě přes SPAs. Ale podrobněji o SPAs v některém z dalších čísel.

Jak program IBA fungoval u nás

V souvislosti s významnými ptačími oblastmi se musím zmínit ještě o jednom pojmu – patronátní skupiny. To je trochu český fenomén. Jde o skupinu dobrovolníků, nadšenců, ornitologů, které baví svůj volný čas věnovat právě pozorování, výzkumu a ochraně ptáků. Jedná se z velké části o členy ČSO, kteří jsou nějakým způsobem spjatí s danou lokalitou. V rámci své činnosti patronátní skupina provádí monitoring ptačích společenstev, sleduje i jejich možné ohrožení, snaží se opeřencům všemožným způsobem prospívat, např. vyvěšováním budek, úpravou biotopů atp. Jedním z úkolů těchto skupin je také spolupráce s orgány ochrany přírody, která je někdy úspěšná, jindy bohužel méně. Neméně důležitá je také osvětová činnost, a tak se diskutuje o významu lokalit a ochrany ptáků s majiteli a uživateli pozemků – myslivci, rybáři, lesníky, dělají se přednášky pro školou povinnou mládež a výstavy pro jejich rodiče. Jak je vidět, jedná se o velký balík práce, který byl odveden a stále ještě odváděn je. Rozhodně patří všem patronátním skupinám velký dík, protože bez jejich nezištné práce by program IBA u nás nefungoval.

A jak je to s tím českým fenoménem? První patronátní skupiny vznikly právě u nás, opět z popudu Jana Hory, který v jednotlivých územích nadchl pro myšlenku IBA místní ornitology (ať už v rámci terénních akcí, či při sklence lahodného moku). Myšlenka patronátních skupin však zaujala další organizace BirdLife International a začala se dále šířit. Dnes patří patronátní skupiny k účinným nástrojům ochrany ptáků v IBAs prakticky na celém světě, nejčastěji je používán angl. název Caretaker groups, či nověji Site support groups. Obrovskou popularitu získává myšlenka patronátních skupin např. v Africe, kde se jejich členové rekrutují často z místních obyvatel, příslušníků domorodých komunit, jejichž přežití nezřídka záleží na zachování přírodního bohatství dané oblasti.

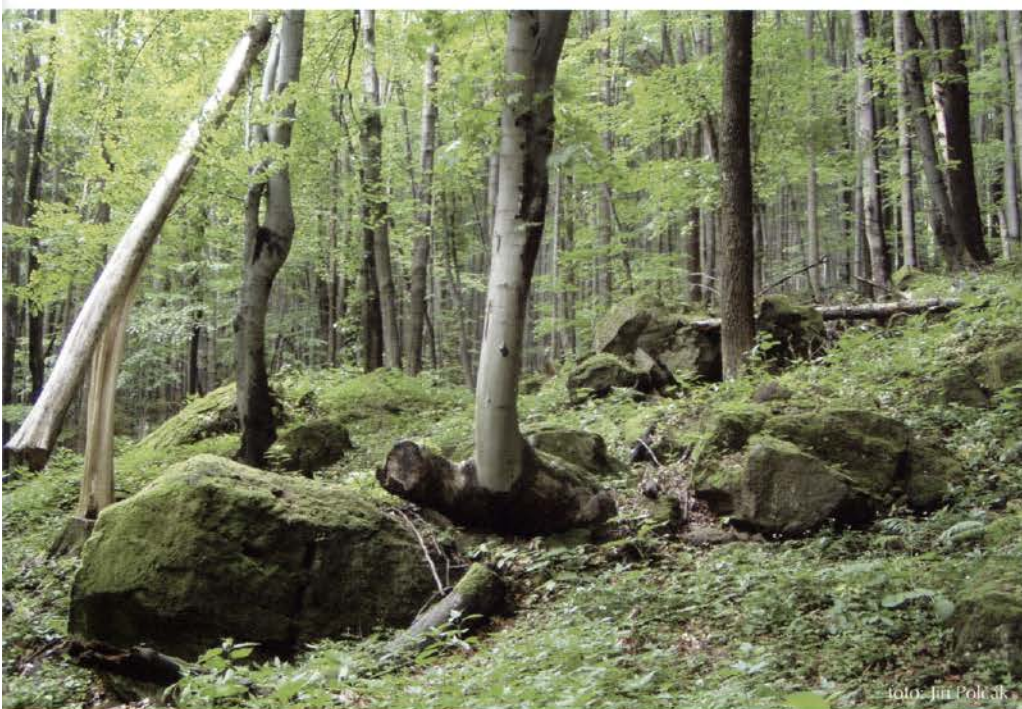

foto Jiří Polák

Hostýnské vrchy

Přehled současných významných ptačích území (IBAs) a ptačích oblastí (SPAs)

- 1 Křivoklátsko
- 2 Doupovské hory
- 3 Nádrž vodního díla Nechranice
- 4 Novodomské rašeliněště-Kovářská
- 5 Východní Krušné hory
- 6 Labské pískovce
- 7 Českolipsko-Dokeské mokřady
- 8 Jizerské hory
- 9 Krkonoše
- 10 Rožďalovické rybníky
- 11 Žehuňský rybník-Obora Knežičky
- 12 Bohdanečský rybník
- 13 Komiárov
- 14 Broumovsko
- 15 Orlické Záhoří
- 16 Kralický Sněžník
- 17 Jeseníky
- 18 Litovelské Pomoraví
- 19 Libavá
- 20 Poodří
- 21 Heřmanský stav-Odra-Poolší
- 22 Beskydy a
Beskydy – na tomto IBA jsou dvě SPAs:
- 23 Horní Vsacko
- 24 Hostýnské vrchy
- 25 Bzenecká Doubrava-Strážnické Pomoraví
- 26 Hovoransko-Čejkovicko
- 27 Soutok-Tvrdonicko
- 28 Lednické rybníky
- 29 Pálava
- 30 Střední nádrž VDNM
- 31 Jaroslavičké rybníky
- 32 Podýjí
- 33 Třeboňsko
- 34 Údolí Otavy a Vltavy
- 35 Řežabinec
- 36 Hlubocké obory
- 37 Českobudějovické rybníky
- 38 Dehtář
- 39 Novohradské hory
- 40 Šumava – na tomto IBA jsou dvě SPAs:
- 41 Šumava

červeně – území IBAs, která nebyla dosud vyhlášena SPAs
 žlutě – území IBAs a zároveň SPAs

Program IBA není záležitostí jen evropskou, na internetových stránkách BirdLife International se můžete více dozvědět i o jeho např. americké, africké či tichomořské odnoži.
<http://www.birdlife.org/action/science/sites/index.html> Papírovou (knižní) podobou některých seznamů, jak národních, tak kontinentálních, můžete najít v knižovně ČSO.

foto: D. Bourný, P. Bürger, J. Červený,
 L. Hlásek, J. Chytil, P. Macháček, J. Ševčík

Vybíráme určovací příručku pro ornitology

Základním předpokladem dobrého terénního klíče je jeho správná velikost. Aby se stal naším věrným průvodcem na cestách přírodou, musí se pohodlně vejít do batohu. V začátcích se spokojíme se základním určením druhu, s rostoucími zkušenostmi určujeme u většiny druhů i pohlaví a stáří pozorovaných jedinců. Bez kvalitního klíče v ruce přímo v terénu by to nebylo možné.

Druhým předpokladem je, aby klíč obsahoval všechny druhy, nikoli pouze „ptáky lesů“ nebo „vysokých hor“. Naše krajina je natolik pestrá, že během jedné vycházky většinou navštívíme několik odlišných typů prostředí.

Navic ptáci mají křídla, a tak „lesní“ holub doupuňák létá sbírat potravu na pole a většinu tažných druhů zastihneme na podzim v rákosinách.

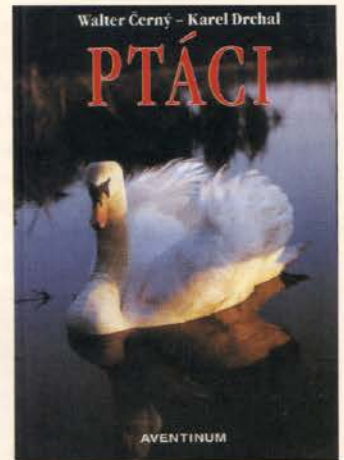
Základem určovací literatury jsou kvalitní ilustrace. Podle nich si tvoříme první představu, jak který druh vypadá, s nimi srovnáváme právě viděného ptáka v terénu, podle nich po návratu usuzujeme, kterým druhem byl pták viděný cestou z práce. Textová informace je sice nezbytná pro ověření detailů, ale ani sebelepší text ilustrace nenahradí. I fotografie je v určovací literatuře mohou nahradit stěží. Slabostí fotografií je, že ptáka zobrazují vždy v jednom konkrétním postoji. Fotografický klíč proto musí obsahovat řadu snímků téhož druhu, aby zachytil všechny důležité znaky. V češtině zatím kvalitní fotografický určovací atlas nevyšel. Vybíráme-li tedy svou první příručku, neměla by být fotografická. Ilustrace by měly být barevné a měly by zobrazovat několik typů opeření tak, aby zachytily rozdíly mezi samci a samicemi, mezi obdobími roku a věkovými skupinami.

Text je logicky druhou nezbytnou součástí atlasů. Nesmí být příliš rozsáhlý, musí ale přesně popsat základní určovací znaky včetně těch, které se nedají nakreslit. Patří mezi ně hlasy, typické chování, prostředí a charakter výskytu u nás v rámci roku. Zvláště poslední z údajů bývají zdrojem problémů u jinak kvalitních zahraničních titulů. Překladaťel většinou neupraví informace pro podmínky střední Evropy, což jejich hodnotu výrazně snižuje. Podobně je tomu s výběrem druhů. Většina publikací zahrnuje jen ty „hojnější“, přitom ono „hojnější“ se vztahuje na zemi původního vydání. V překladech z němčiny a angličtiny jsou proto zastoupeny mořské druhy, naopak některé u nás běžné mohou chybět. Většina příruček uvádí i údaje o početnosti, potravě, hnízdění a zimovištích, které nejsou sice pro určování nutné, pomáhají ale dokreslit celkový obraz jednotlivých druhů.

Důležitým, ne-li nezbytným doplňkem určovacích příruček je mapka rozšíření. V ideálním případě by měla odlišovat oblasti hnízdního a zimního výskytu.

Vezmeme-li v úvahu všechna uvedená kritéria, z široké nabídky na pultech knihkupectví nám zůstává k výběru jen nepatrná část. Není účelem zde podávat recenzi všech dostupných titulů, ostatně nabídka se mění velmi rychle. Zmíním se proto o dvou, které si to jednoznačně zaslouží.

První z nich je v současnosti nejúplnější určovací příručka ptáků západního palearktu z pera Larse Svenssona a kol. Nese název Ptáci

Evropy, severní Afriky a Blízkého východu a v českém překladu ji v roce 2004 vydalo nakladatelství Svojtka & Co. Bohužel úroveň této špičkové publikace s excelentními ilustracemi je snížena nekvalitním překladem, obsahujícím vedle nesmyslných doslovných překladů z angličtiny i chybné údaje (více <http://www.birdlife.cz/index.php?ID=646> a 632). Pro nezkušeného ornitologa má ještě jednu nevýhodu. Je až zbytečně obsáhlá. Zahrnuje skutečně všechny druhy zjištěné, byť jen náhodně, v dané oblasti, z nichž se u nás velká část buď vůbec nevyskytla, nebo jen zcela ojediněle. Řada druhů je ale podobná těm našim, což určování značně komplikuje.

Druhou příručku, kterou si dovoluji doporučit všem začínajícím ornitologům, je původní česká publikace dlouholetého předsedy ČSO, doc. Waltra Černého, ilustrovaná Karlem Drchalem. Jmenuje se prostě Ptáci a její osmé vydání (nakladatelství Aventinum, 2004) lze ještě v některých knihkupectvích sehnat. Jediným nedostatkem může být zastaralost údajů o početnosti, začínajícímu ornitologovi bude ale neocenitelným pomocníkem. Obsahuje jak kvalitní kresby všech našich běžných druhů, tak fundovaný text odpovídající českým podmínkám.

S trochou zjednodušení lze říci, že až člověku přestanou stačit Ptáci Waltra Černého, je čas pořídit si Svenssona. Bereme-li ornitologii opravdu vážně, neobejdeme se bez řady dalších příruček, specializovaných na určité skupiny ptáků. Jsou vydávány většinou v angličtině a dají se snadno objednat na internetu (např. <http://www.nhbs.com>).

Žádná příručka však nemůže nahradit osobní zkušenosti, a tak nejlepším doplňkem určovací literatury zůstává zkušenější kolega.

I Zdeněk Vermouzek

Dočkáme se...?

Téměř dva roky se vleče zákopová válka mezi ministerstvem životního prostředí a zemědělství o dva dosud vládou neprojednané návrhy ptačích oblastí - Českobudějovické rybníky a Dehtář. Obě strany, skryty za hradbou nepřilíš přesvědčivých argumentů, zatím šetří municí a vyčkávají na pohyb protivníka. Strana zemědělská hovoří o nutnosti dělat kompromisy ohledně rozlohy ptačích oblastí, ačkoli by měla vědět, že o vymezení hranic rozhodují vědecká, nikoli hospodářská kritéria. Podotýká, že „Ministerstvo zemědělství je ke kompromisům připraveno“ (14. leden 2005). Druhá strana zase hovoří o potřebě „hledat řešení k odstranění rozporů (územní vymezení, rozsah činností vázaných na souhlas

orgánu ochrany přírody) a teprve poté přistoupit k projednání návrhů“ (24. listopad 2005). Inu, pěkný ping pong. Spíš to zavání nechutí skutečně se problémem zabývat.

V čem tkví problém? Nejspíše v samotné možnosti existence obou nepřilíš od sebe vzdálených ptačích oblastí. Rybáři z Hluboké se obávají omezení svých podnikatelských aktivit a ztráty pracovních příležitostí, úředníci ministerstva zemědělství o osud výstavby komunikace I/20. Ptáci, kteří jsou předmětem ochrany - kvakoš noční, rybák obecný, slavík modráček, husa velká a kopřivka obecná v případě Českobudějovických rybníků a rybák obecný s husou velkou v případě Dehtáře - však nepotřebují ke

spokojenosti mnoho - zachování hnízdních příležitostí, ustálenou vodní hladinu a především klid v období hnízdění. Husy pak alespoň jednu větší vodní plochu, kde se po nich v době lovu nebude střílet. Ani jedna z těchto podmínek nepředstavuje pro hospodářské aktivity hrozbu.

A tak se v archivu ČSO vrší odpovědi na naše dopisy, vyzdobené barevnými i zlatými hlavičkami signatářů, které však moc podstatného nesdělují. Podnikáme ještě poslední pokus přimět vládu k projednání návrhů. Pokud přes ujištění premiéra Paroubka o nutnosti ukončení jednání v nejbližším možném termínu nedojde ke kýžené akci, odešleme na postup vlády ČR již třetí stížnost Evropské komisi. I Lukáš Viktora

z významných ptačích území

80 let České společnosti ornitologické

část první: od vzniku do let šedesátých

Lucie HOŠKOVÁ

Letos slaví Česká společnost ornitologická již 80 let svého působení v oblasti výzkumu a ochrany ptactva. Ačkoli se vynikající československá a později česká ornitologie provozovala a stále provozuje v rámci dalších institucí, ČSO a její ochranná a výzkumná programy vždy patřily ke špičce ornitologické činnosti naší vlasti. Pojdme se v tomto článku a jeho pokračování v příštím čísle ohlédnout za vývojem ČSO od založení až po současnost.

První republika: období vzniku

Tradice ornitologické činnosti na území našeho státu byla velice silná již v 19. století. Výrazným seskupením byl např. Přírodovědecký klub v Praze, soustředěný kolem Antonína Friče, činný zejména v 80. letech 19. století. Zde vyrůstalo mnoho osobností a ornitologických nadšenců, kteří se později zasloužili o vznik Československé ornitologické společnosti. První zakládající schůze se konala v Praze o Velikonocích právě před osmdesáti lety, 5. dubna 1926. Zakládající členové patřili k nejvýznamnějším představitelům tehdejší ornitologické scény: prof. Jiří Janda,

Jiří Janda, první předseda ČSO

zdrav. rada Alfred Hořice, prof. Josef Jirsík, Josef Musilek, Karel Plachetka, dr. Jaroslav Karásek, dr. Jan Svatopluk Procházka, Jiří Židlický, Karel Podhajský, ing. Octavianus Farský, Petr Krejčí, Vilém Němec a Rozven Fafejta. Předsedou prvního výboru byl schválen prof. Jiří Janda. Následující dva roky byly věnovány přípravám stanov, které po mnoha potížích schválilo Ministerstvo vnitra ČSR v roce 1928. Ještě téhož roku, 22. 4. 1928, proběhla v Praze ustavující členská schůze. Na ní byl zvolen definitivní výbor, v čele opět

s prof. Jandou a dále schváleny „Pokyny pro členy Čsl. ornitologické společnosti“. Ty byly zaměřeny převážně na ornitologický výzkum naší země, návaznost na ochranu ptáků byla vždy samozřejmá. Atmosféru doby nejlépe přibližují výňatky z jubilejní desáté výroční zprávy Čsl. ornitologické společnosti, sepsané Josefem Musílkem:

J. Hanzák před čerstvě otevřenou terénní stanicí na Velkém Tisém

„Počátky naší společnosti dlužno hledati vlastně již v roce 1926, kdy ozvalo se volání několika nadšených jednotlivců, aby všichni čeští ornitologové sdružili se ve spolek, jehož úkolem by byl ornitologický výzkum naší republiky... Výsledkem této snahy byla pak schůze přípravného výboru, svolaná o velikonocích roku 1926 do Prahy. V restauraci „U Bumbříčka“ sešlo se nás pár nadšenců, lehce by nás byl spočítal na prstech obou rukou. Málo jsme se znali osobně, proto s určitým ostychem a nedůvěrou pohlíželi jsme jeden na druhého, ale mnoho plánů, ani nedomyšlených, měli jsme ve svých hlavách. Byly projednány zhruba první návrhy spolkových stanov a pracovního programu. Avšak zvolený prozatímní výbor v čele s předsedou p. prof. Jandou a jednatelem p. prof. Jirsíkem sešel se tu poprvé a naposled. Nastaly v úřadu potíže s konečným zněním stanov, nadšení pomalu vyprchávalo a zdálo se, že celý pokus skončí definitivně nezdarem, tak jako všechny podobné akce dříve již několikrát podniknuté. Avšak jiskerka jednou zanícená přece neuhasl v popelu 2 leté nečinností a tak se stalo, že na jaře roku 1928 dospěli jsme k definitivnímu ustavení Čsl. společnosti ornitol. Počátky nebyly však nijak uspokojivé a jistě, že nebyl jsem sám, kdo ve svých očekáváních byl poněkud zklamán. Všichni jsme

si představovali, že pro naše snahy bude více pochopení ve veřejnosti... Poměry se však čím dál více zlepšily, řady naše pomaličku rostly. Z malého houfku osob, jdoucích věrně za svou myšlenkou, vzniklo na konci prvního roku přece slušné sdružení, čítající 94 členů. Od té doby počet členů stoupá rok od roku, pomalu sice, ale přece jen stále...“

Meziválečné období obecně přálo vzniku ornitologických a ochranných sdružení. Je důležité připomenout, že v roce 1922 vzniká v Londýně Mezinárodní organizace na ochranu ptactva (*International Committee for Bird Protection* (později *International Council for Bird Preservation* – *ICBP*), která se začátkem devadesátých let přemění v *BirdLife International*. Československo přistoupilo k ICBP v roce 1925 a v národním výboru působili představitelé nejrůznějších přírodovědných a ochranných organizací, po vzniku ČsOS pochopitelně i její představitelé. Stále intenzivnější spolupráci ČsOS s ICBP si připomeneme později.

Vratíme se však zpět k Československé ornitologické společnosti. V předsednictví se po prof. Jandovi (1926–36) vystřídal další nepřehlédnutelné osobnosti čs. ornitologie: dr. Alfred Hořice (1936–45), doc. dr. Otakar Štěpánek (1946–52), doc. dr. Walter Černý (1952–75), prof. dr. Zdeněk Veselovský (1975–96) a současný předseda prof. dr. Karel Šťastný (1996–).

V roce 1934 byla založena při ČsOS Kroužkovácí stanice s adresou Národního muzea Praha a kroužkování ptáků se stalo dalším z hlavních programů činnosti členů.

Pozorování ptáků v 50. letech

Jednou z nejdůležitějších činností ornitologické společnosti byla vždy činnost publikační. V začátcích se o její rozvoj zasloužil zejména první jednatel Josef Musílek. Nejdélejší periodickou řadou jsou **Zprávy České společnosti ornitologické**. Vycházely od roku 1928 do roku 1934 jako Výroční zprávy Československé společnosti ornithologické za rok... Od roku 1936 převzal jejich funkci časopis *Sylvia*. Obě periodika, s různými přestávkami a úpravami, vycházejí dodnes. Vydávání Zpráv bylo obnoveno v roce 1954 pod názvem Zprávy Československé ornithologické společnosti, od roku 1983 do roku 2005 pak Zprávy České společnosti ornitologické. V roce 2006 dochází k jejich přeměně na členský zpravodaj Spolkové zprávy ČSO.

Vlastní odborný časopis *Sylvia*, uveřejňující původní ornitologické práce včetně cizojazyčných souhrnů, začal vycházet v roce 1936. Ačkoli se potýkal s problémy a v některých letech vůbec nevycházel (léta válečná a pak především léta šedesátá a sedmdesátá), dnes je důstojným ornitologickým časopisem jak po stránce obsahové, tak grafické. Citujme zde úvod MUDr. Alfréda Hořice, předsedy Čsl. ornithologické společnosti, otištěný v první *Sylvii*:

„Při pevné vůli a cílevědomé snaze členstva mohutní idea společnosti, jež z nepatrných začátků probírá se k úrovni skutečné vědecké činnosti, která však až dosud velmi citelně postrádala svého vlastního časopisu. Proto se rozhodla společnost pro vydávání samostatného, s počátku ovšem skromného, ale přece jen vlastního a účelného časopisu, 'Sylvia', jenž by soustřeďoval všecku vědeckou činnost členstva a vyhovoval nejen po stránce vědecké, ale i po stránce propagační. Snaze se udržeti krok s cizinou, hodlá časopis dle sil svých sledovati

Z historie kroužkování v českých zemích

V České republice má kroužkování ptáků dlouholetou tradici. Již v roce 1910, pouhý rok poté, kdy začaly v Evropě organizovat kroužkování ptáků první ornitologické centrály v Anglii a Německu, byla zřízena zásluhou Kurta Løose a dr. K. Richtera kroužkovací stanice v rámci přírodovědného spolku Lotos v Liběchově u Mělníka (německy Liboch). Byla činná až do roku 1938.

Od roku 1934 ovšem začala v rámci Československé ornitologické společnosti rozvíjet činnost i kroužkovací stanice pod vedením dr. Josefa Jirsíka. Od samého počátku měla stanice úzký vztah s Přírodovědeckým oddělením Národního muzea v Praze, proto také od počátku kroužkování u nás všechny kroužky nesly nápis N. MUSEUM PRAHA. Pouze za doby okupace, kdy bylo kroužkování omezeno a pozastaven byl i tisk kroužkovacích zpráv, musel být nápis změněn na ZOO PRAHA BOHEMIA.

Po skončení války však byl hned obnoven původní nápis. V roce 1936 začal úzce spolupracovat s dr. Jirsíkem ing. Otto Kadlec, který se ujal výroby ornitologických kroužků a záhy převzal i vedení kroužkovací stanice. Vše vykonával coby dobrovolník (!) po 28 let, což nemělo mezi ostatními evropskými kroužkovacími centrály období. Představitelé československé zoologie usilovali o to, aby byla kroužkovací stanice, vzhledem ke svému mezinárodnímu významu, u nás zřízena jako vědecké pracoviště, podobně jako v řadě jiných evropských států.

Snaha byla korunována úspěchem v roce 1964, kdy se stanice stala součástí zoologického oddělení Národního muzea v Praze. Od roku 1964 až do konce roku 2001 byl jejím vedoucím dr. Jiří Formánek, od roku 2002 jím

je dr. Jaroslav Cepák. V roce 2002, po vzniku samostatné slovenské kroužkovací stanice, bylo ukončeno používání kroužků N. MUSEUM PRAHA na Slovensku. V současné době je kroužkovací stanice samostatným oddělením Přírodovědeckého muzea NM PRAHA, sídlícím v Praze-Hostivaři.

O. Kadlec při kroužkování skorce vodního

Doba válečná a poválečná

Za druhé světové války byla spolková činnost výrazně omezena. Po odtržení Slovenska změnila společnost název na Česká ornithologická společnost. Postupně přestal vycházet časopis *Sylvia* i Kroužkovací zprávy. Několik významných ornitologů zahynulo v koncentračních táborech

veškeré směry moderní ornitologie a přihlížeti jak k požadavkům všeobecným, tak zvláště i k požadavkům speciální naší československé ornithologie... Prosíme tedy, aby opravdová snaha Čsl. ornithologické společnosti byla posuzována shovívavě a nový časopis její blahovolně by podporován“.

V roce 1986 vznikl ještě časopis *Buteo*, vydávaný Skupinou pro ochranu a výzkum dravců a sov při ČSO (SOVDS). *Buteo* postupně vyrostlo v kvalitní odborný časopis zabývající se problematikou dravců a sov, do kterého přispívají i zahraniční autoři. Dá se říci, že minimálně ve středoevropském regionu je to jediný takt zaměřený časopis. Bohužel se však na něm podepsal stále větší útlum aktivit SOVDS a v posledních letech je jeho budoucnost značně ohrožena. Zatím se však daří, byť nepravidelně, časopis vydávat.

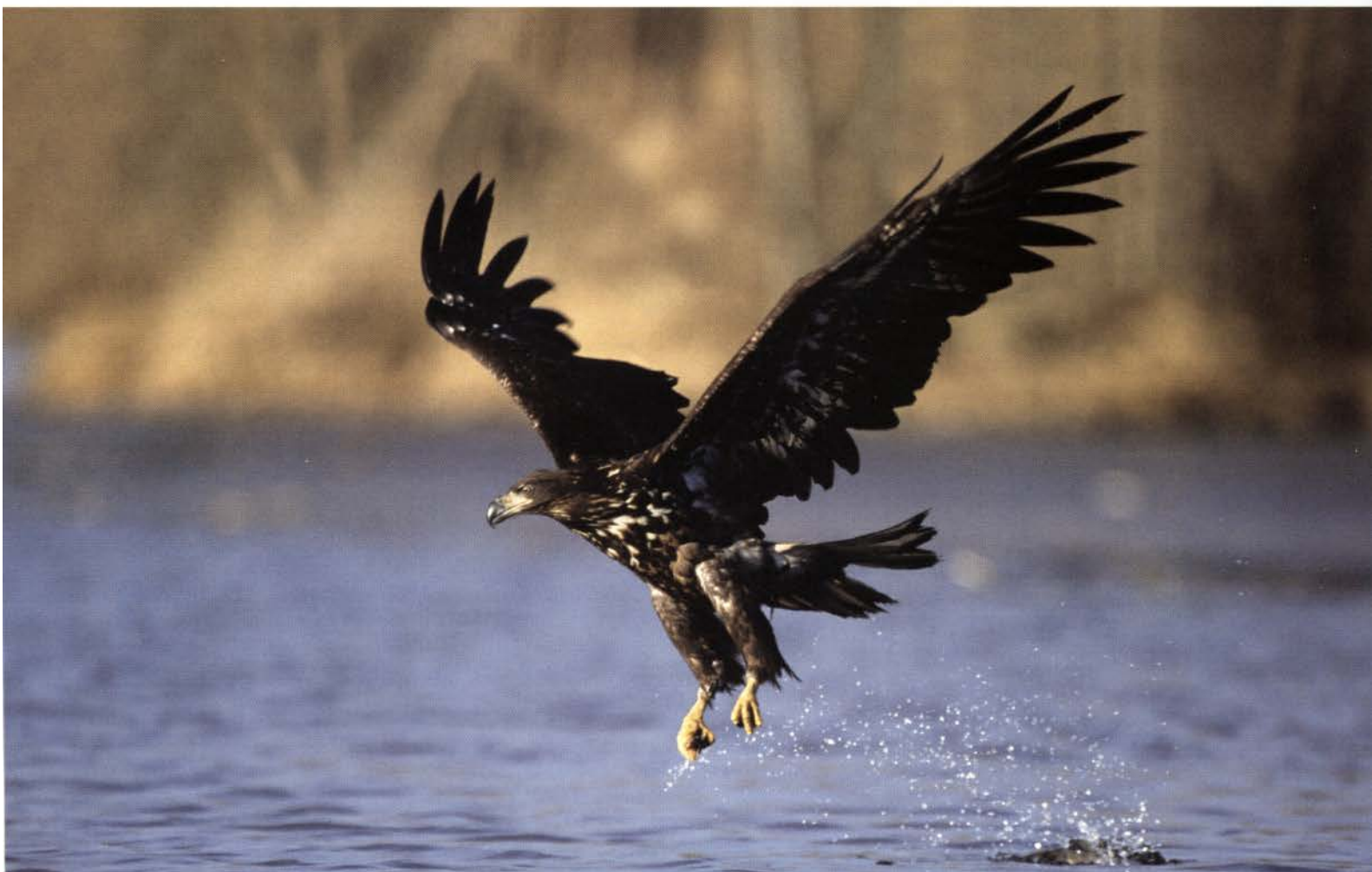
K obrovskému nárůstu publikační činnosti došlo v devadesátých letech, zejména po přistoupení ČSO k BirdLife International. Kromě četných odborných, propagačních i výchovných publikací, brožur a letáků (o těch stěžejních se zmíníme příště) je nutno připomenout nová periodika, tedy např. **Zpravodaj IBA**, vydávaný v letech 1994 až 2004 především pro členy patronátních skupin Významných ptačích území. Ač v roce 2005 nevyšel, uvažuje se o jeho další podobě, alespoň ve formě elektronického zpravodaje. Vlajkovou lodí ČSO se ovšem stal populárně naučný **Ptačí svět**, vycházející v černobílé podobě od roku 1994, zaměřený na zajímavosti z domácího i světového dění na poli ornitologie a ochrany ptactva přístupné profesionálům i laikům. Od roku 2006 začíná vycházet sice jen dvakrát ročně, zato v rozšířené, celobarevné podobě a s důrazem na větší obsahovou i grafickou kvalitu.

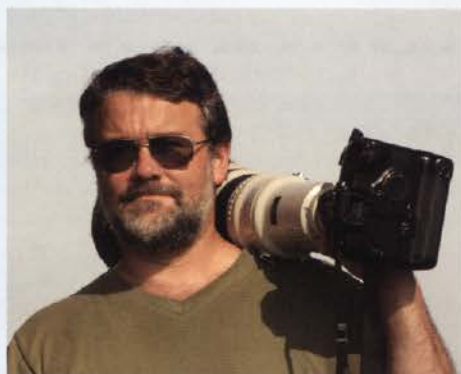
či na popravištích. Zde vzpomeňme především Jiřího Bauma, významného meziválečného zoologa, fotografa a cestovatele, který byl současně jedním z prvních spisovatelů, kteří přednáškou i písemnou formou popularizovali přírodní vědy. J. Baum zahynul v roce 1944 v koncentračním táboře ve Varšavě. Jiná významná osobnost, vynikající ornitolog a kroužkovatel Věslav Wahl, mimo jiné autor knihy *Pražské ptactvo*, válku sice přežil, stal se však v roce 1950 obětí komunistické diktatury.

Po skončení války byla činnost Československé ornitologické společnosti okamžitě obnovena a poté nastal výrazný vzrůst a profesionalizace činnosti. ČsOS zaměstnala administrativní sílu a postupně se podařilo obnovit, byť nepravidelně, vydávání periodik. Z poválečných osobností připomeňme alespoň jednoho z nejvýznamnějších čs.ornitologů, předsedu ČsOS, dr. Waltra Černého, či jednatele dr. Jana Hanzáka.

V roce 1952 dochází k vybudování první terénní stanice na Velkém Tisém. Z iniciativy členů ČsOS, především J. Hanzáka, byla brzy na to vyhlášena národní přírodní rezervace Velký Tisý. Hned v roce 1954 je uvedena do provozu další terénní stanice Blatec - Dívčice. Společnost později získá ještě třetí terénní stanici blízko Lednických rybníků.

Léta šedesátá byla však pro ČsOS dost problematická, spolková činnost vážla na základě finančních i personálních problémů, dokonce přechodně ustalo i vydávání *Sylvie*. Pozornost se soustředila především na kroužkování a terénní výzkumy. Koncem let šedesátých se však začalo blýskat na lepší časy, činnost oživily čím dál oblíbenější exkurze, či např. nově vzniklá ochrannářská sekce se sídlem na Slovensku. Také řady zájemců o členství se dále rozšiřovaly a na přelomu šedesátých a sedmdesátých let měla ČsOS již přes devět set členů. |

Snímek na obálce jsem pořídil na Českobudějovicku v dubnu roku 2002. V té době měli již orlí mořští velké mládě. Orel na obrázku je samice, která občas sedávala na vrcholku suché borovice v blízkosti hnízda a vyhlížela svého druhu přiletujícího s potravou. Hnízdění tohoto páru

sleduji od roku 1996. Celkem tito dva ptáci zdárně odchovali nejméně 8 mláďat. V březnu roku 2005 nalezl náhodný chodec u Zbudova mrtvého orla s hnízdní nažinou. Pitvou se zjistilo, že se jedná o samce, který uhynul na následky otravy karbofuranem. Tou dobou seděla samice zmiňovaného páru na vejcích, avšak druhého ptáka při několika kontrolách hnízda z uctivé vzdálenosti nikdo neviděl. Asi za dva týdny bylo hnízdo opuštěné. Protože na dalších dvou hnízdech v okolí byly páry kompletní, je pravděpodobné, že otrávený orel byl životním druhem fotografované samice.

Orlí mořští mívají svá oblíbená stanoviště, na kterých se rádi zdržují. Pokud tu vybudujeme kryt a umožníme dravcům, aby si na něj zvykli, značně tím zvýšíme své šance na jejich pozorování. Takovou možnost jsem měl na plážích rybníka Bezdrev v prosinci roku 2002, kdy se zde zdržovala tři mláďata a jeden dospělý orel. Jako

návnadu jsem použil kapra „lysce“ zakoupeného na sádkách v Hluboké nad Vltavou. Ten byl ale po půlhodině zcela obalený jemným písečným prachem, který se v silném větru vznášel nad zmrzlým písečným dnem rybníka. Vypadal spíš jako kámen než jako ryba a mé naděje na to, že by mohl upoutat orlí pozornost, se zvolna rozplývaly. Přesto se po několika hodinách orel objevil. Po chvilce váhání došel k rybě a s naprostou samozřejmostí začal rvát kusy masa a krmit se. Během okamžiku tu byli i další tři ptáci. Střídavě na sebe naletovali a postupně se u snadné kořisti vystřídali. Brzy nezbylo z dvoukilového kapra vůbec nic.

Canon EOS 3, teleobjektiv Canon EF 600 mm f/4L USM, Extender Canon EF 1,4x, telekonvertor Kenko 3x (optická soustava o ohniskové vzdálenosti 2 520mm), film Fujichrome Provia 100 F, čas 1/60 s.

Africká překvapení letošní zimy

Jaroslav CEPÁK, Kroužkovací stanice NM

foto: Jiří Kult

Letošní zima byla relativně bohatá na zajímavé nálezy našich kroužkovaných ptáků v Africe. O nejzajímavějších z nich se dozvíte v následujícím příspěvku.

V adventním čase nás v kroužkovací stanici překvapil e-mail od nestora kroužkování ve východní Africe, pana Graeme Backhursta z Keni. Před otevřením jsme předpokládali, že se jedná o další odchyt našeho rákosníka zpěvného na tradiční podzimní kroužkovací akci probíhající v NP Tsavo, odkud již evidujeme šest kontrol našich rákosníků (čtyři tamní rákosníci byly naopak kontrolovány u nás). Již první věta zprávy však signalizovala, že její obsah vzrušuje i ostříleného terénního ornitologa, působícího v Keni téměř 40 let.

„V uplynulých třech týdnech jsme v NP Tsavo okroužkovali téměř 32 000 palearktických migrantů a pouze jeden z nich měl evropský kroužek... Nebudete tomu věřit – je to váš slavík tmavý!“ Pohledem do databáze jsme zjistili, že vše souhlasí. Slavík tmavý s kroužkem N. MUSEUM PRAHA N 444693, kroužkovaný 24. srpna 2005 ve Zlíci na Náchodsku spolupracovníkem KS ing. Jiřím Kultem, byl kontrolován po třech měsících, 27. listopadu, v lokalitě Ngulia v NP Tsavo v Keni, 6303 km od místa okroužkování. Pták byl odchycen na světlo dvě hodiny po půlnoci a po biometrických měřeních znovu vypuštěn. Jedná se pochopitelně o první nález u nás kroužkovaného slavíka tmavého v Africe.

Hlášení našich vlaštovek je z afrických zimovišť dosud poměrně málo, i když bylo na našem území okroužkováno již více než 220 tisíc jedinců (nejvyšší počet ze všech ptáčích druhů). Do konce roku 2004 jsme evidovali pouhých 25 záznamů z transsaharské Afriky.

V loňském roce jsme získali hned tři hlášení z území Konžské demokratické republiky (Zaire). O listopadovém nálezu v oblasti Katanga u hranic se Zambií jsme informovali v zimním čísle Ptáčího světa. Koncem ledna tohoto roku k nám e-mailem dorazila další dvě hlášení. První vlaštovka byla kroužkována v červenci 2004 jako mládě na Strakonicku Petrem Loudou, druhá pak koncem srpna téhož roku na nocovišti na Chrudimsku dr. Františkem Bárto. Oba ptáci byli spolu s dalšími vlaštovkami (anglická, rumunská, slovinská, slovenská, 2 polské a 2 maďarské) uloveni dětmi začátkem dubna 2005 v širším okolí města Mwene-Ditu v provincii Kasai.

foto: Václav Bartuška

Jak nám sdělil nálezce, pan Ntambu Muamba, v oblasti je velký nedostatek jídla a pro děti trpící podvýživou jsou vlaštovky často jediným zdrojem bílkovin. Pan Muamba, zástupce konžské organizace „Amis des Hirondelles“ (Přátelé vlaštovek), spolupracující s italskými ornitology na mapování nocovišť, pak v dalším e-mailu nastínil možnost, jak získat více hlášení vlaštovek: „...vesnice objíždím na bicyklu, což je dost obtížné. Pokud mi zašlete peníze, koupím si motocykl nebo automobil a zvládnou pokrýt mnohem větší území, než na kole...“ Tato žádost však vzbuzuje více smutku než veselí – náš případný příspěvek na motocykl by možná vedl ke zvýšení počtu zpěvných hlášení, rozhodně ale nevyřeší problémy podvýživou místních obyvatel a tím i ochrany vlaštovek. V Nigérii se pokoušejí řešit problematiku soužití vlaštovek a lidí zcela jiným způsobem – jakým, to se dozvíte v příspěvku v dalším čísle Ptáčího světa.

foto: Petr Tichý

Posledním, skutečným „superpřekvapením“ letošní zimy byl e-mail od mladíka z Jihoafrické republiky, Pine Pienaara. „Při surfování jižně od Durbanu jsem 27. prosince 2005 na pláži v ústí řeky nalezl čerstvě mrtvého malého nazeleňalého ptáčka s kroužkem N. MUSEUM PRAHA S 263903.“ Pohled do databáze proměnil tušení v jistotu – byl to rákosník zpěvný, kroužkovaný Františkem Zichou 20. července 2004 v rákosině u Chudenína na Klatovsku, 9071 km od místa nálezu. V tomto případě se jedná o vůbec nejvzdálenější nález našeho pěvce. Dosud evidujeme 7 záznamů tohoto druhu z Keni (6 v NP Tsavo), 3 z Malawi a jeden nález z roku 2002 ze severu JAR (zhruba 800 km severněji než nález od Durbanu). I toto hlášení má však trochu hořkou příchuť. Tentokrát se však nejedná o problémy v Africe, ale u nás doma. Podle posledních informací má být u Chudenína postavena soustava rybníků, což zřejmě povede ke zničení celé lokality. Podle kroužkovatelů, specializujících se na kroužkování rákosníků zpěvných, se přitom jedná o jednu z nejlepších lokalit pro tento druh v České republice! Postižení budou i další hnízdicí a protahující druhy jako cvrčilka zelená, slavík modráček či hýl rudý. |

Proč jsou vejce flekatá?

O významu pigmentace ptáčích vajec se spekuluje snad po celou dobu, co se jimi lidé živí. Většinou se mluví o krycím zbarvení, které má snůšku činit méně nápadnou, a tedy obtížněji nalezitelnou predátorem. K čemu je však skvrnění druhým, které hnízdí v dutinách? Rada pěvců, ať už otevřeně hnízdicích či dutinových, má vejce posetá skvrněním, které je nejvíce soustředěno okolo tupého pólu. Slouží snad jako signál kvality samice? Znesnadňuje imitaci potenciálním hnízdním parazitům? Nyní se zdá, že vysvětlení je úplně jiné. Zbarvení je tvořeno barvivou, tzv. protoporfyrin, které působí jako zábrana proti nepříznivým vlivům vnějšího prostředí na obsah vejce. Přinejmenším u sýkory koňadry (*Parus major*) v lesíku nedaleko Oxfordu britští ornitologové zjistili, že pod skvrnkami protoporfyrinu je skořápka tenčí. Křehkost skořápky úzce souvisí s množstvím vápníku, které má pták k dispozici při formování vejce. Všechno dohromady lze pochopit asi takto: čím má samice méně vápníku, tím více skvrnek se objeví na skořápce. Samice tak kompenzuje svoji neschopnost vytvořit odolnější vejce. To by také vysvětlovalo, proč se tento jev vyskytuje hlavně u pěvců. Jsou obecně menší než nepěvci, kteří si spíše mohou dovolit mít vejce celá bílá, neboť dostatečnou zásobu vápníku jim poskytnou vlastní kosti. Naopak pěvci si musejí veškerý vápník ke stavbě skořápek obstarávat v potravě, kde ho nemusí být vždycky dostatek. | *Ecology Letters* 8, 1105-1113, 2005, převyprávěl Jiří Reif.

foto: Alena Pazderová

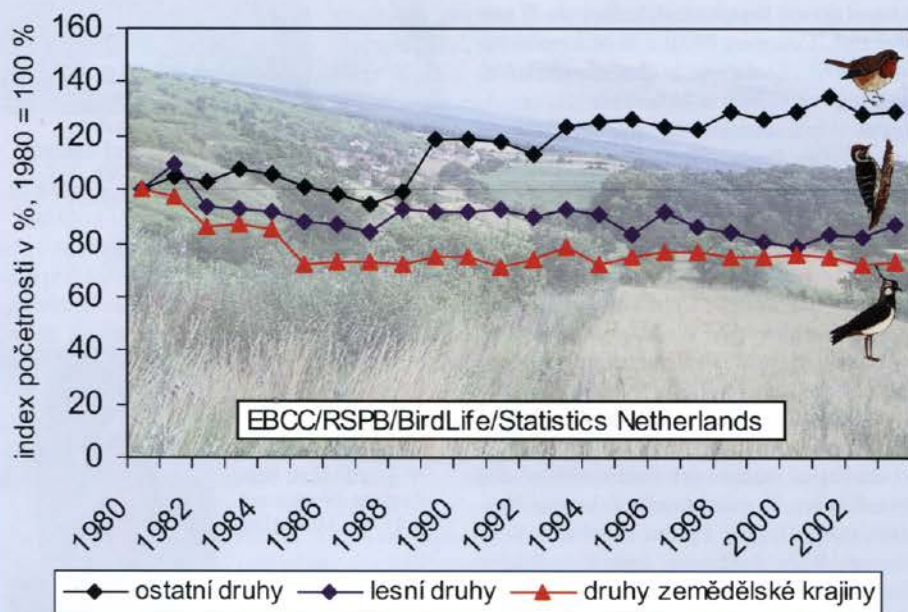
Výsledky sčítání ptáků začínají být brány vážně

O světě kolem nás a o tom, jak se nám vede, pravidelně informují indexy, čísla, statistiky. Růst či pokles HDP, nezaměstnanosti, zločinnosti – to jsou zjednodušeně popsané složité jevy. I když se v životě obvykle nesetkáváme s „průměry“ a mnohdy se divíme, kde se ta čísla vzala („průměrný plat roste, ale ten můj ne“), o něčem statistiky vypovídají a především mají svůj dopad. Řídí se jimi rozhodování ředitelů, politiků i voličů, kteří politiky volí. Mezi všemožnými čísly ale obvykle chybějí údaje o přírodě, stavu krajiny

a jejich změnách. Přitom i příroda patří k tomu, čemu říkáme kvalita života.

Zdá se ale, že časy se mění. Již několik let má britská vláda na seznamu statistických ukazatelů kvality života obyvatel i údaj o změnách početnosti běžných druhů ptáků. Britskému modelu do značné míry odpovídá nový Evropský ptačí indikátor. Formou jednoduchého čísla ukazuje v procentech, o kolik ubývají či přibývají vybrané ptačí druhy ve srovnání se stavem k určitému roku.

Jako žádný indikátor ani tento není dokonalý, nicméně prošel přísným hodnocením Eurostatu. I prvotní nedůvěra k údajům, které nasbírali amatérští ornitologové a zpracovaly nevládní organizace, byla překonána. Indikátor ptáků zemědělské krajiny byl přijat mezi tzv. Strukturální indikátory EU, kde je jediný svého druhu. A tak dnes můžeme sledovat, jak se nám daří nejen podle čísel o výrobě aut, ale i podle toho, co se děje s krajinou kolem nás a ptáky v ní. | Petr Voříšek

Evropské ptačí indikátory (verze 2005) zahrnují údaje o změnách početnosti 77 evropských běžných druhů ptáků rozdělených do 3 hlavních skupin podle typu prostředí. Nejvíce ubylo ptáků zemědělské krajiny, jejichž počty poklesly za posledních 24 let na 73 %.

Celoevropský monitoring běžných druhů ptáků je společným projektem organizací BirdLife International a European Bird Census Council, jehož koordinací byla pověřena ČSO. Program, který finančně podporuje Royal Society for Protection of Birds a Evropská komise, shromažďuje výsledky pravidelných sčítání ptáků z jednotlivých zemí Evropy a ve spolupráci s nizozemským Centrálním statistickým úřadem data zpracovává a produkuje evropské indexy změn početnosti ptačích druhů a evropské ptačí indikátory. Další informace viz www.ebcc.info (anglicky) nebo www.birdlife.cz.

Čech zachraňuje zoborožce na Filipínách

Mimořádného úspěchu v záchraně ohroženého ptačího druhu dosáhl člen ČSO Pavel Hospodářský, pracující jako dobrovolník v záchranné stanici na filipínském ostrově Panay. Tato stanice se již téměř deset let neúspěšně pokoušela rozmnožit kriticky

Pár zoborožců žlutobradých v záchranné stanici na Filipínách.

ohroženého zoborožce žlutobradého (*Aceros waldeni*), filipínského endemita. V přírodě žije posledních 120–160 jedinců. Českému ornitologovi, bývalému pracovníku zoologických zahrad v Plzni a Praze, se však již po ročním pobytu podařilo odchovat 3 mláďata tohoto druhu. Jedná se o významný úspěch – vůbec první odchov zmíněného zoborožce v zajetí. Filipíny jsou pod drobnohledem biologů z celého světa pro vysoké zastoupení endemických druhů organismů, z nichž se řada nachází na pokraji vyhynutí. Hlavní příčinou tohoto stavu je masivní odlesňování.

| Jaroslav Cepák

Vánoční překvapení na Domažlicku

Na Boží hod večer u mne zvoní telefon. Přítel K. Žáček se ptá, zda už jsem viděl v prosinci dudka. Posilněn několika vychlazenými pivy, nevěnuji emotivnímu vyprávění velkou pozornost a pouze vyslechnu informaci o výskytu dudka ve Vránově u Staňkova na Domažlicku. Slíbím, že se na „dudka“ pojedou co nejdříve podívat. Přiznávám, že jsem nakloněn věřit, že Karel má něco upí

to. 27. 12. 2005 mířím se smíšenými pocity do zasněženého Vránova. Nacházím dům s malým hospodářstvím. Od paní domácí a její dcery si nechávám ukázat v zahraniční příručce fotografii dudka. Pozorují ho prý pravidelně, létá k nim na dvůr a sbírá potravu. Po hodinovém marném čekání to vzdávám. Ještě než dojedu domů, zvoní telefon: „Je tady, skáče po dvoře!“ slyším od nadšených pozorovatelů. Obracím auto, vracím se a již při vystupování vidím ve sněhové závěvi brodicího se dudka chocholatého! Místo aby létal v Africe mezi slony a žirafami, sbírá ve Vránově žízaly! Na dvoře nad vyvedením septiku je půda měkká, nepromrzlá a dudek během 15minutového pozorování nasbírá nejméně 5 žízal! Jak to ten pták mohl najít? Druhý den navštívil Vránov kolega P. Růžek a pořídil videozáznam vzácného hosta. Při dalších telefonátech však dostávám jen negativní zprávy. Dudek pravděpodobně drsné období nepřežil. Návštěva tohoto přísně tažného ptáka v prosinci v jihozápadních Čechách patřila k jednomu z nejsilnějších zážitků mé ornitologické kariéry. | Libor Schröpfer

Dudek chocholatý, Vránov na Domažlicku, 28. 12. 2005

Jak jste malovali k 15. výročí Ptáka roku

Pták roku 1992 – vlaštovka obecná,
Filip Stašek, 6 let, Suchdol n. Luž.

Pták roku 1997
– sova pálená,
Klára Sedláková,
Crhov

Pták roku 1998
– koroptev polní,
Lukáš Šinágl,
11 let,
Středokluky

Pták roku
1993 – rehek
zahradní,
Veronika
Filipová,
Olešnice

Máme velkou radost, v sekretariátu se sešlo neuvěřitelných 101 krásných obrázků Ptáku roku! Ještě větší radost máme z toho, že kolekce všech patnácti je kompletní! A které ptáky jste malovali nejčastěji? Oblíbili jste si dravce. Do sekretariátu dorazilo 17 poštolek obecných (Pták roku 2002) a 16 orlů mořských (Pták roku 2006). „Bronzovou příčku“ obsadil ledňáček říční (Pták roku 2000) se 14 obrázky.

Děkujeme všem malým výtvarníkům, zejména dětem ze ZŠ Oty Pavla v Buštěhradě, které pod vedením paní vychovatelky Holeyšovské namalovaly nejen Ptáky roku, ale popsaly i své ornitologické zážitky. Další krásné obrázky nám poslala paní učitelka Stejskalová od dětí ze ZŠ U Vršovického nádraží z Prahy 10. Dvacet úžasných obrázků poslal Vašek Bartuška, malovaly je děti z oddílu „Malý vydry“ z Třeboně. Snad ani nemůže překvapit, že treboňské děti nejčastěji ztvárnily letošního Ptáka roku – orla mořského. Deset krásných obrázků poslaly děti ze ZŠ a MŠ Tábor - Měšice. Těsně před uzávěrkou dorazila spousta krásně malovaných Ptáku roku od dětí ze ZŠ Středokluky. Za další obrázky děkujeme Honzíkovi Böhmovi z Ostravy, Pavlíně Klusákové, Veronice Filipové, Kláře Sedlákové, Lukáši Sedlákově, Anetě Sedlákové a Martině Ušatě z Olešnice na Moravě, Kláře Cackové z Rovečného, Heleně Vaverkové z Trpína, Kristýně Drašnarové z Bystřého, Monice Markové z Rozseče nad Kunštátem a Aleši Kulmanovi z Cerhovic. Ještě po uzávěrcce dorazilo sedm krásných obrázků od dětí z kroužku mladých ochránců přírody při ZO ČSOP 59/11 z Jihlavy.

Výběr byl opravdu těžký, už jen pro věkové rozpětí autorů – nejmladšímu z vás bylo pět let, ale své obrázky poslaly i patnáctileté slečny. Nejzdařilejší obrázky každého z Ptáku roku vidíte zde. Nenašli jste tu toho svého? To je proto, že se nám všechny nevešly. Ale můžete se těšit na podzimní Ptací svět, kde otiskneme další, neméně povedená dílka! Všechny obrázky byly rovněž vystaveny na jarní schůzi ČSO a budou zdobit i prostory mikulovského zámku během zářijové celostátní konference v Mikulově na Moravě. Také je uveřejníme na webových stránkách ČSO. Všem mladým výtvarníkům jsme poslali drobné dárky a za krásné obrázky ještě jednou děkujeme! | *Redakce*

Pták roku 1994
– čáp bílý,
Petr Kosina,
8 let,
Břilice

Pták roku 1995
– čejka chocholáta,
Valda Motlová, 6 let,
Třeboň

Pták roku 1996
– tuhák obecný,
Klára Léblová,
14 let,
Praha 10

Pták roku
2006 –
orel mořský,
Běla
Klimešová,
8 let, Třeboň

Pták roku
2004 –
rorýs
obecný,
Eliška
Müllerová,
8 let,
Buštěhrad

Pták roku 1999
– konipas bílý,
Pavlína
Dohnalová,
9 let,
Třeboň

Pták roku 2000
– ledňáček říční,
Andrea Benecková,
11 let, Makotřasy

Pták roku 2001
– kavka obecná,
Kateřina Filková,
10 let, Buštěhrad

Pták roku 2002
– poštolka obecná,
Miroslav Dejml,
8 let, Buštěhrad

Pták roku 2005 –
skřivan polní,
Jana Sejková, 8 let
Buštěhrad

Pták roku 2003
– vrabec domácí,
M. Fišer, 12 let,
Středokluky

Ty vago, už je tady, tak to je fakt hustý...!

Ulet, I - Hele vorel!

Jirka Kos = vášnivý ptakožpytec, stár 14 let, žije v Třeboni, miluje veškeré ptactvo & svoji starší spolužačku z Gymnázia Petru Špačkovou (tajně...).

Orel mořský Konrád = náš největší dravec, stár 8 let, žije se svojí ženou Parádou kousek od řeky Lužnice blízko Třeboně...

No Konráde, už jsi slyšel o tom, že tetičku Brunhildu chytil někdo v Rakousku do želez?

Paráda, to až budu vyprávět Petře...

No to snad není možné, ještěže jsme tady na Třeboňsku tak chráněný...

A pak že jsou ryby němý...

Hnízdiště kvakoše nočního u Pohořelic zničeno

David HORAL

Kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*) patří u nás mezi silně ohrožené druhy a je zařazen i v Příloze I Směrnice EU o ptácích. Donedávna u nás hnízdil pouze na 4 lokalitách a všechny pro něj byly navrženy za ptáčích oblastí: na jižní Moravě Jaroslavické rybníky (okolo 55 párů) a Lednické rybníky (okolo 200–250 párů), v jižních Čechách Třeboňsko (v loňském roce 65 hnízd) a Českokubějovické rybníky (na čtyřech místech loni celkem 216 hnízd). Z nich byly dosud za ptáčích oblasti vyhlášeny všechny kromě posledně jmenované.

V posledních letech si tento sympatický pták vybral za své hnízdiště novou lokalitu - ostrůvek Starého rybníka u Pohořelic. V roce 2003 jsme

v zimě napočítali 7 hnízd, v roce 2005 jich bylo již 31 (ve stejném roce poklesl počet hnízd v Lednici na 185). Při kontrole 3. 2. 2006 byla až na dvě hnízda všechna ostatní poshazována. Tam, kde ti, kterým kvakoši vadili, na vysoko postavená hnízda nedosáhli, rovnou keře pokáceli... Až se letos kvakoši vrátí ze svých afrických zimovišť, budou nepříjemně překvapeni. Oni totiž přímo obsazují a dostavují loňská hnízda, nebo je rozeberou a materiál použijí na stavbu nových.

Tímto barbarským zásahem tak byla zničena jedna ze tří jihomoravských kolonií (a pěti v rámci celé ČR) tohoto druhu. Pro hrubé porušení zákona o ochraně přírody a krajiny byl neprodleně podán příslušný podnět na Českou inspekci

foto: Archiv JMP ČSO

Dnes už bývalá kolonie kvakoše nočního, 3. 2. 2006

foto: Jiří Bohdal

Kvakoš noční na hnízdě s mládětem

životního prostředí. Výsledek jejího šetření nelze v tuto chvíli předjímat. Přímou při kácení dřevin nebyl nikdo viděn a tak odhalení pachatele asi nebude jednoduché; faktem je, že Starý rybník se nachází v sousedství výtahníků na Velkém Dvoře, „v srdci podniku“ Rybníkářství Pohořelice, a.s. Když na ostrůvku v roce 2003 zahnízdily 2 páry kormoranů, dopadla jejich hnízda v polovině června podobně (jak nám bylo řečeno pracovníky rybníkářství, „byl vítr“).

Na otázku, komu vadila přítomnost rybožravých ptáků na rybníku, určeném k chovu ryb, necht' si každý odpoví sám. Přesto bych nečekal, že stejný metr jako na kormorány - nepochybně problémový druh - by mohl dopadnout i na ptáka natolik vzácného, jako je kvakoš noční. I

ČIŽP potrestala odchyt ptáků do jestřábiho koše

V lednu 2006 nabylo právní moci rozhodnutí České inspekce životního prostředí v Hradci Králové, kterým udělila pokutu 7000 Kč paní Haně Pavlové z Heřmanic (UO) za to, že nainstalovala za svou zahradou železa a jestřábiho koš a 17. 7. 2005 do něj chytla nejdříve poštolku a pak samici krauhjce obecného. V době kontroly byl v jestřábím koši jako návnada zraněný holub. Paní Pavlová se přivolaným policistům a inspektorům ČIŽP priznala, že koš je její a že holuba do koše umístila. Přestože tvrdila, že zařízení je určeno k odchytu lišek a kun a později své priznání zapírala, ČIŽP za toto jednání uložila poměrně vysokou pokutu (maximální možná výše je 10 tisíc Kč), ke které se ještě přičítá správní poplatek 1000 Kč. Na celém případu je znepokojující, že syn paní Pavlové je policista a ačkoli on sám přímo v případě nefiguruje, je zřejmé, že musel o nezákonném jednání alespoň vědět. Uznání patří naopak ČIŽP v Hradci Králové. Díky odpovědnému přístupu dosáhla objasnění přestupku, který spadá do kategorie velmi těžko postižitelných případů. Pro ČSO je rovněž významné, že jestřábiho koš

Jestřábiho koš údajně určený k odchytu lišek a kun. Krauhjec a holub již byli osvobozeni. Heřmanice, UO, 17. 7. 2005

objevil a ČIŽP ohlásil člen ČSO Tomáš Bělka. I jemu patří dík za všechny dravce, které se snad podařilo zachránit. I Zdeněk Vermouzek

Odměna 20 tisíc Kč za dopadení travičů

V jižních Čechách, v blízkosti obcí Hrdlořezy a Hluboká nad Vltavou, byli v průběhu února nalezeni další dva uhynulí orlí mořští - u obou byla prokázána otrava karbofuranem. Od roku 2004 bylo úmyslně nelegálně položenou návnadou otráveno již šest orlů mořských, orl skalní, sokol vyzývavý a desítky běžnějších druhů, jako jsou káně, krkavci nebo vrány.

Protože ilegální trávení v přírodě neustává a státní orgány včetně Policie postupují velmi liknavě, vypsal ČSO odměnu 20 tisíc Kč za informace vedoucí k dopadení pachatelů. Je to prakticky jediná možnost, kterou můžeme jako nevládní organizace přímo napomoci tomu, aby nelegálně otrávených ptáků dále nepřibývalo. Výbor ČSO současně vyzývá členy i ostatní přátele přírody, aby přispěli darem na účet č. 40037-1922224339/0800, variabilní symbol 8888. Odměna bude o darovanou částku navýšena. I Zdeněk Vermouzek

PRŮVODCE PTAČÍ CHŘIPKOU

Martina Crhonková
Zdeněk Vermouzek

Chřipkové viry se vyskytují v řadě stále se vyvíjejících forem. **I tolik diskutovaný H5N1 má svoji vysoce i nízkopatogenní formu.** S každou mutací se může míra nebezpečnosti – patogenita – změnit.

H5N1

Virus může být skutečně nebezpečný pro člověka, pokud by zmutoval do formy přenosné z člověka na člověka a přitom si zachoval vysokou patogenitu.

Instalace hnízdních budek, krmení ptáků na krmítkách (při dodržení základní hygieny při úklidu krmítka) i vodních ptáků na řekách a rybnících (nešlapeme-li při tom příliš v jejich výkalech) můžeme provádět bez obav z přenosu nákazy na člověka.

NEPROPADAJTE PANICE

Ptáci žijící v blízkosti lidských sídel nepatří mezi rizikové druhy a není třeba se jich obávat nebo bránit jim v hnízdění.

Zabíjení jakýchkoli divokých ptáků i ničení hnízd je nejen zbytečné, ale také nelegální!

Za nesmysl považují takovéto nápady nejen velké celosvětové organizace jako **BirdLife Int.** nebo **Světová zdravotnická organizace**, ale např. i česká **Státní veterinární správa**.

Pronásledování nakažených ptáků by byli nuceni se přemísťovat a tak onemocnění roznášet, zdraví ptáci stresovaní pronásledováním by k němu mohli být náchylnější.

Zda a kdy k takové mutaci dojde, nelze odhadnout. Je ale téměř jisté, že pokud k ní dojde, stane se tak v jihovýchodní Asii.

CO S NALEZENÝM MRTVÝM PTÁKEM?

Naleznete-li jednotlivého uhynulého ptáka na vlastním pozemku, můžete jej sami zakopat na vhodném místě.

O rizikovou skupinu se jedná v případě drůbeže a volně žijících hrabavých nebo vodních ptáků – zejména vrubozobých.

Objevíte-li více než 5 mrtvých ptáků nebo uhynulé vodní ptáky, oznamte nález krajské veterinární správě, případně obci.

www.svscr.cz
www.ptaci-chripka.cz
www.birdlife.cz

Doposud nebyl zaznamenán přenos viru z divokého ptáka na člověka, přestože nelze teoreticky tuto možnost vyloučit.

Všechna zjištěná ohniska ptačí chřipky v Evropě měla pouze lokální charakter. K dalšímu šíření choroby však zatím nedošlo, ačkoliv na lokalitách byli jak nemocní, tak zdraví ptáci.

Ohlédnutí za zimní exkurzí

Letošní zimní exkurze pro členy ČSO na jižní Moravu se uskutečnila ve dnech 17.–19. února. Zájem byl opět veliký, takže se podařilo naplnit celý autobus. Během dvou dnů jsme viděli celkem 67 druhů. Doufáme, že se exkurze účastníkům líbila, všem děkujeme za zájem a těšíme se zase někdy na viděnou!

Jak to viděl jeden z účastníků?

Exkurze začínala v Mikulově v hospodě „U hroznu“. Jožka Chytil na dia- pozitivích představil to, co bychom mohli a nebudeme mít možnost vidět, protože jižní Morava je překvapivě už několik týdnů pod sněhem. Vraceli jsme se za tmy. Procházeli jsme ztichlým Mikulovem, kde byly osvětleny památky. Nad námi se tyčil Sv. Kopeček a budova na vršku vypadala, jako když pluje vzduchem....

foto: Ondřej Urban

Pozorování prvních poslů jara, skřivanů polních, na pozadí Pálavy

V sobotu ráno jsme vyrazili v osm hodin. Naše cesta vedla k zamrzlému Vodnímu dílu Nové Mlýny, kde se u výpustě, na kousku nezamrzlé vody a na ledě v jejím okolí zdržovaly husy běločelé, velké a polní a tisíce kachen – především březňáček. Při zevrubné prohlídce jsme mezi nimi objevili i několik hoholů severních. Druhou zastávkou bylo zimoviště kalousů ušatých v Březí. Byla mezi nimi i jedna pustovka. Seděla na hromadě dříví a shlížela na nás jasně žlutými očima. V polích nás potkali poslové jara: skřivani a špačkové. Šťastně jsme koukali a vůbec nám nevařilo, co si o nás lidé v projíždějících autech myslí. Cestou na oběd jsme zastavili ještě jednou u Vodního díla Nové Mlýny. Orel mořský nám sice kachny vyplašil, ale ony se zase vrátily. Byli tu i hvízdáci euroasijský, morčáci velcí a malí, poláci velcí a chocholačky, čírka obecná. Pohled za nimi byl trochu hororový – síla a před ním uschlé stromy, ale to nám nevzalo chuť se v restauraci „Na Šlajsi“ najíst. Po obědě jsme zamířili do rezervace Soutok. Dva luňáci červení nám přeletěli nad hlavou a orel královský se nenechal zahanbit. Dokonce i rohoň velký se ukázal. Vydra, která na Soutoku žije, už tak ochotná nebyla a zanechala po sobě jen malou, ale voňavou pozornost. Při pokračování cestou terénem se nám představovali zástupci firmy Luňák červený & synové. V dálce jich kroužilo pět, na stromech jich sedělo devět. Předváděli se ze všech stran a tak jsme se jich nabažili do sytosti. Na Soutoku jsme zůstali do soumraku. Po návratu na ubytovnu se dospělí vypravili do vinného sklípku pana Solaríka. Prý to tam bylo velmi veselé.

V noci vydatně pršelo a ráno se vytvořila mlha. Autobus nás odvezl k Dyji. Viditelnost byla nízká, přesto jsme je viděli! Byli tam! Nejdříve jsme slyšeli zvuk mávajících křídel. Bylo to úchvatné, hoholové se nám ukazovali přízračně. Několikrát nad námi přeletěla malá hejtnka a pak

foto: Petr Tichý

Letecké představení luňáka červeného v rezervaci Soutok

nenávratně zmizela v mlze. U Dyje měli své rejdiště i bobří evropští, kteří zanechali v největších stromech rány svých ostrých zubů. Jeli jsme znovu na Nové Mlýny. Byly vidět jen siluety. Pak se najednou objevily čtyři labuť. Blížily se k nám a mně to připadalo, jako když vidím duše zemřelých labutí. Pak jsme kráčeli zasněženou Pálavou. Občas někde pod námi vykukoval kopec, který byl obklopen mořem mlhy. Na tento zážitek asi nikdy nezapomenu, protože brouzdat se ve sněhu na pobřeží oceánu mlhy, je úchvatný pohled. Když jsme sešli dolů, čekal nás hostinec „U Jindřicha“ a pak bohužel cesta domů.

Myslím si, že se exkurze zdařila a děkuji jak organizátorce Janě Holečkové, tak účastníkům. Nesmím samozřejmě zapomenout na poděkování našim průvodcům Jožkovi Chytilovi, Davidu Horalovi a Petru Voříškovi. | *Vojtěch Sládeček ml.*

foto: Petr Tichý

Tváří v tvář kalousi ušatému v Březí

Návštěva z Mekky birdwatchingu

Velká Británie je zemí se stěží uvěřitelným počtem pozorovatelů ptactva. Vždyť jen členů proslulé Royal Society for the Protection of Birds je přes milión. Mnozí z nich odebírají časopis Birdwatching Magazine, s jehož zástupci jsme navázali nadějnou spolupráci. Přerov totiž 17. 1. 2006 navštívila milá návštěva – redaktorka paní Carol Debney a paní Charlotte Lancashire. Ornitologický program mrazivého a větrného odpoledne pro hosty zajistil Moravský ornitologický spolek – středomoravská pobočka ČSO a průvodci Adolf Goebel, Jiří Šafránek a Zdeněk Vermouzek. Zúčastnili se také zástupci místních médií.

Horší dobu na pozorování si bylo těžké představit. Na téměř zamrzlé ploše pískovny v Troubkách jsme ale kromě běžných vodních ptáků objevili hoholy severní a turpany hnědé. Mile nás překvapilo nadšení paní Debney, která právě zaznamenala svůj „nový druh“. Jak říkala, turpanů černých je všude dost. Konec konců je to v angličtině Common Scoter (turpan „obecný“), zatímco turpan hnědý, Velvet Scoter (turpan „sametový“), je v Anglii mnohem vzácnější.

Samozřejmě jsme setkání využili k návštěvě Ornitologické stanice (ORNIS) Muzea Komenského a k představení ornitologie v České republice. MOS věnoval paní Debney propagační dárky a jejím prostřednictvím předal britským birwatcherům informace o dvoujazyčných webových stránkách MOS <http://mos-cso.cz> | *Adolf Goebel*

Televizní reportáž: http://www.ktvprerov.cz/m_tv_online.php (archiv starších záznamů, aktuality, 18. 1. 2006).

Ples se vydařil, ale nevydělal

Barbora KAMINIECKÁ

Čtvrtý ornitologický ples konaný 27. ledna opět ve strašnickém Kulturním domě barikádníků byl ve znamení počátku oslav 80. výročí vzniku ČSO. Návštěvníci se poprvé seznámili

s mottem: „Srdcem a rozumem – 80 let České společnosti ornitologické“. Snad kvůli třesnutým mrazům si letos na „Barču“ našlo cestu méně lidí než minule – prodalo se 157 vstupenek.

foto Petr Fousek

Přesto se přichází dobře bavili, k čemuž přispěla i kapela Errori z Dobrušky. Jako každý rok nechyběla soutěž recesistické Společnosti české ochrany tučňáka a bohatá tombola s rekordními 150 cenami, takže nějakou maličkost mohl vyhrát opravdu každý. Tombolu vtipně moderoval nastupující tajemník Lukáš Viktora. Odstupující tajemníci Luce Hoškové to s kulatým bříškem moc slušelo a ujala se losování. První cenou byl již tradiční dalekohled, vyhrávaly se ale mnohé další hodnotné věci – publikace z edice Chráněná území ČR, originál stehlika od malíře Honzy Hoška, zdařilý perníkový orl mořský od čerstvých novomanželů Horalových (kteří Hoškův obrázek jako svatební dar vyhráli), opět nechyběly láhve s kvalitním alkoholem či nezbytné budky a krmítka. Poslední roztančení návštěvníci opouštěli parket až kolem druhé hodiny ranní.

Jediným stinným momentem tak zůstává fakt, že letošní ples byl poprvé prodělečný. Důvodem je nejen nižší návštěvnost, ale hlavně výrazné zdražení pronájmu sálu. Na ceně plesu se podepsala i změna DPH, a tak jej ČSO musela dotovat částkou přesahující 5000 Kč. Nad dalšími ročníky se tak stahují mračna. Pokud se nám na příští ročník nepodaří sehnat alespoň částečné sponzorství, je pravděpodobné, že IV. ornitologický ples byl na nějakou dobu i posledním... I

Vycházky za ptákem roku 2006 – orlem mořským

Česká společnost ornitologická ve spolupráci se svými pobočkami a nevládními organizacemi letos nově pro členy a další příznivce připravila vycházky za ptákem roku – orlem mořským.

foto: Z. Podesva

Teoretická příprava účastníků vycházky na Záhlinické rybníky

Jako první se uskutečnila výprava na Novozámecký rybník 29. ledna. Účastníci neměli štěstí a orla mořského bohužel neviděli, protože téměř vypuštěný Novozámecký rybník byl kompletně zamrzlý. Snad alespoň malou útěchou pro přítomné bylo několik brkoslavů severních, čečetka zimní, drozd kvíčala či přezimující strnad rákosní. V NPR Novozámecký rybník měli účastníci možnost pozorovat loňské hnízdo moudivláčka lužního, hýly obecné či 17 vran obecných šedých.

Vycházka na Třeboňsko 4. února se i přes zpočátku nepříznivé počasí vydařila. První zastávkou byla hráz Velkého Tisého, kde sice dva nedospělí orli byli, ale na opačné straně rybníka, takže bylo vidět jen siluety vynořu-

jící se při přeletěch nad zamrzlým lesem. Velkým zážitkem bylo setkání s daleko vzácnějším bukačem velkým, který zde zimuje na nezamrzlé stoce. Na hrázi Rožmberka se také objevili dva mladí orli. Jeden z nich dokonce zakroužil nízko nad hlavami účastníků. Na další zastávce, mysliveckém úježdíšti, kde se krmí rybami, účastníci pozorovali další orly ze vzdálenosti 300 m. Celkem tak viděli minimálně 7 orlů, což je vzhledem ke špatné viditelnosti dobrý průměr.

Sérii vycházek uzavřela 19. února výprava do Záhlinic. Celkem se sešlo přes šedesát milovníků přírody a ptactva. Na nezamrzlém okně vody největšího záhlinického rybníka Svárov bylo rozeseťo mezi přibližně dva a půl tisíce divokých kachen i dvacet šest čírek obecných a šest lysek černých. Větším zážitkem však bylo pozorování dvou dospělých orlů, nalétajících na kachny ve snaze některou z nich ulovit. Při náletu na vodní hladinu jeden z orlů, pravděpodobně samice, vylovil z vody velkou rybu. S tou pak odletěla nedaleko na volný led, kde na ní začala hodovat. Následoval ji pak i menší z orlů, nejspíše samec, který trpělivě čekal, až se partnerka nasytí. Celé divadlo trvalo alespoň dvacet minut. Možná by bylo i delší, ale drzé vrány šedivky nedaly orlům pokoj a tak s kořistí raději odlétli do lesa. Účastníci měli dále možnost pozorovat i první jarní navrátilce – skřivany polní, špačky obecné a kopipasa bílého.

Doufáme, že se vycházky líbily, a pro ty, kteří měli možnost orla mořského vidět, byly jedinečným zážitkem. Všem děkujeme za zájem o tohoto majestátního dravce a přírodu obec-

foto: Jan Ševčík

Bukač velký zimující na Třeboňsku

ně a těšíme se zase někdy na viděnou! Více se o exkurzích můžete dočíst na www.birdlife.cz – akce a kampaně. I Sekretariát ČSO

foto: Robert Doležal

Halastó k jídlu nejsou

Robert Doležal

Když se mě vloni v práci kolegové ptali, kam se chystám na dovolenou, ledabyle a snad trochu zlomyslně jsem odpovídal jen: „na Halastó“ a čekal jsem, jak si s tím poradí. Jedni to přešli mlčením, jiní uznale pokývali hlavou a prohodili: „Á, zase nějaká exotika, Asie, co?“. Musel jsem se i pousmát, když se jeden přemýšlivější kolega po mé informaci na chvíli zastavil a pak říká: „Počkej, haláslé, to je přece nějaký jídlo ne? Kam to vlastně jedeš?“

Je fakt, že sám bych ještě před několika měsíci netušil, co to Halastó je, natož kde se nachází. Netušil jsem, že se jedná o skupinu rybníků, která je součástí národního parku s názvem Hortobágy, kraje nekonečných stepí, pastevců dlouhorohého dobytka, kraje, který je přes svoji plochost neuvěřitelně bohatý ptáčími druhy i rozmanitou přírodou. A opravdu to není v Asii.

Proč zrovna Hortobágy?

Národní park Hortobágy patří mezi vyhledávané ptáčí lokality evropského významu. Jde o nejstarší a největší národní park na území Maďarska s plochou asi 82 000 ha, rozprostírající se ve stepích severovýchodní části Velké Maďarské nížiny, což je oblast sahající od Dunaje po východní hranici země. Jeho první část byla vyhlášena národním parkem v roce 1973 a současně byla tato původní plocha o 52 000 hektarech zařazena mezi biosferické rezervace. V roce 1999 pak byl Národní park Hortobágy zanesen na seznam Světového kulturního dědictví UNESCO v kategorii kulturní zemědělské

krajiny. Mokřady, které tvoří asi třetinu plochy parku, podléhají Ramsarské úmluvě.

Kdy se vypravit na cestu?

Každý návštěvník by se měl nejprve rozhodnout, co by chtěl ve stepích východního Maďar-

ska vidět a tomu přizpůsobit i termín návštěvy. Na tahu se k rybníkům slétá až 200 tisíc hus polních a běločelých. Mezi nimi se tu vyskytují i husy malé, jejichž počet dosahuje až čtyř set. Monumentální je i podzimní tah jeřábů popelavých (*Grus grus*). Ptáci přilétající ze severní Evropy (hlavně z Finska) v první půli září tu zůstávají až do prvních mrazíků, aby potom pokračovali přes Sicílii a Bospor na zimoviště v Tunisku a Súdánu. Více než 95 % jeřábů migrujících přes Maďarsko se zdržuje v Hortobágy. Jejich počet vzrostl v posledních patnácti letech ze 3 000 na 65 000 poté, co přestaly být využívány jejich východní tahové cesty. V roce 1998 bylo pozorováno přímo na Halastó 55 000 jeřábů.

Na své si přijde i dobrovolná oběť letních veder, která má možnost pozorovat jak ptáčích druhy hnízdící v rákosinách podél rybníků a jezer, tak i neobvyklé stepní druhy. Musí se

foto: Robert Doležal

Pozorovací věžička na soustavě rybníků Halastó

ovšem připravit, zvláště v červenci a srpnu, na vysoké teploty a roje komárů. I atypický a neočekávaný zimní návštěvník má možnost vidět leccos zajímavého. Kupříkladu orlů mořských tu zimuje 60 až 70.

Rady k nezaplacení

- Ideálním dopravním prostředkem k dosažení 530 km vzdáleného národního parku (z Brna) je osobní automobil. Přes Bratislavu a Budapešť se dá cesta zvládnout s přestávkami za necelých sedm hodin. Ceny benzínu odpovídají cenám u nás. Desetidenní dálniční známka - vignette matrica - lze pořídit za 2300 HUF (11 €).
- Na východním konci vesnice Hortobágy se lze ubytovat ve velice příjemném rodinném autokempu nebo penzionu k němu náležejícímu (ulice Borsós 12, tel: +36 0630 6704 357). Cena za auto, stan a dvě osoby je asi 12 €,

foto: Tomáš Bělka

Poštolka rudonohá

pokoj pro dva vyjde na 15 € na osobu. Je vhodné mít sebou maďarské forinty, ale platit lze i v eurech. V letním období při pobytu pod stanem je důležité mít sebou dostatek repelentu proti dotěrným komárům.

- Ke vstupu do Národního parku je nutno zakoupit povolení, tzv. entrance card, kterou pořídíte na kraji vesnice v domku s doškovou střechou s nápisem Kőrszín Múzeum. Ten, kdo si koupí týdenní kartu za 3000 HUF, sebou může mít další tři osoby. Jednodenní karta pouze pro jednoho člověka přijde asi na poloviční cenu.
- S entrance card můžete navštívit čtyři oblasti, které najdete vyznačené na podrobné mapce, kterou s povolením obdržíte.
- K celoročně nejzajímavějším lokalitám patří soustava rybníků Halastó s devíti pozorovacími věžičkami. Ty jsou od sebe značně vzdálené, proto je dobré mít sebou jízdní kolo. Za podzimního tahu jeřábů je dobré navštívit lokalitu Szálkahalom nebo pozorovatelný podél silnice z Balmazújvárose do Tiszafüredu. V létě stojí za to i okolí silnice č. 33 zvláště mezi kilometry 52 až 58.
- Po celodenním trmácení po stepích se hodí zajít do místní hospůdky Hortobágyi Csarda, kde Vám malá cimbállovka na požádání zahraje cokoli. Podotýkám, že v okolí jsou i termál-

foto: Tomáš Bělka

Podzim v Hortobágy tráví desetitisíce jeřábů popelavých

ní koupele (např. v Tiszacsege). Bazének s termální vodou je i přímo v kempu v Hortobágy.

„Špeky“ k vidění

S trochou štěstí lze pozorovat v okolí Hortobágy několik ptačích druhů, které u nás uvidíme jen velice zřídka. Rybníky Halastó jsou jediným maďarským hnízdištěm rozrůstající se kolonie kormoránů malých (*Phalacrocorax pygmeus*). Stejně je tomu i v případě ibisů hnědých (*Plegadis falcinellus*). Podél silnice č. 33 se dají zastihnout mandelíci hajní (*Coracias garrulus*) a poštolky rudonohé (*Falco tinnunculus*). Jen zřídka se v odlehlých stepních lokalitách zahlédne drop velký (*Otis tarda*).

Horko a komáří chorál

Do Hortobágy, vesničky ve stepi, přijíždíme uprostřed těch nejhorších veder na přelomu července a srpna. Nacházíme kemp, pod stromy stavíme stan a upocení bezvládně klesáme na židličky. Teplota ve stínu vystupuje hrubě nad 35 °C. Jediné, co nás dokáže na krátkou chvíli osvěžit, jsou opakované studené sprchy. Bezradně na sebe hledíme. Vždyť v tom tropickém záru se nedá vůbec nic dělat.

Až k večeru, s okýnký dokořán, si vychutnáváme jízdu autem a proudící vzduch. Stačí pár km po silnici č. 33 k západu, abychom za vesnicí pozorovali protahující hejno šedesáti kolpíků a lovíčho ůuhýka menšího. Nálada se zlepšuje. Na hřebenech střech jedné farmy posedávají sýčci. Občas se některý z nich ozve. Šerí se. Když zase sedíme v kempu a ruch na blízké silnici ustane, vzduch se zaplní podivným hlasitým bzučením. Komáři vyrazili na lov. Prcháme do stanu.

Tekutý vzduch

Následující dny věnujeme soustavě rybníků Halastó. Rozloha jejích vodních ploch činí 2 073 hektarů a založena byla v roce 1915. Rybníky i s okolím jsou z velké části zarostlé rákosem a plovoucí vegetací a lze je přehlédnout z pozorovacích věžiček. Jejich páteří je asi pět km dlouhá a jako přímka rovná cesta, lemovaná kanálem. Jdeme po ní. Překvapuje nás četnost volavek vlasatých (*Ardeola ralloides*) a červených (*Ardea purpurea*).

Během prvního dne zvládneme pouze krajní dvě pozorovatelné. Je příšerně horko. I tak si zapisují 32 druhů vodního ptactva a mezi nimi i kormorána malého a rybáka velkozobého (*Sterna caspia*).

Nazítří jsme si přivstali, abychom využili chladnějšího rána. Tentokrát procházíme všechny pozorovatelné. Nejatraktivnějším shledáváme rybník č. VI, který je vypuštěný. Na jeho zarostlém dně se žije dobře 200 kolih velkých (*Numenius arquatus*), asi 60 kolpíků, stovky čejek a hus velkých a desítky volavek bílých, popelavých a červených. Zdržujeme se tu déle, protože jako jediná má pozorovatelná mezi těmito rybníky stříšku, která poskytuje v tom nepředstavitelném vedru blahodárný stín. Pak nás čeká pozorovatelná u rybníka č. V. Ten je téměř celý zarostlý rákosím, s mělkým jezírkem uprostřed přeplněným bahňáky. Na jedné straně euforie

foto: Tomáš Bělka

Tuhyk menší

z dokonalého birdwatchingu a na druhé straně slunce, které se rozhodlo nás usmažit zaživa. Kryjeme se, čím se dá. Manželka vytahuje deštník a já si hlavu ovazuji sátkem. Naštěstí i u posledního rybníka Kondás je zastřešená pozorovatelná. Stojí na dřevěných kulech trčících z hladiny rybníka. Jsou v ní lavice k posezení a příjemně jí profukuje. Zůstáváme tu co nejdéle. Čeká nás ale ještě to pětakilometrové inferno bez kouska stínu v naprosto tekutém nehybném vzduchu. Už ani nevnímáme poláky malé (*Aythya nyroca*) prolétající kolem. Jen mechanicky a beze slova šlapeme stále stejným otupujícím tempem. Vidi na chladivé sprchy v kempu nás popohání dál. Teprve po ní zjišťujeme, že jsme během těch

foto: Tomáš Bělka

Večerní přelety jeřábů patří k největším zážitkům

foto: Robert Doležal

Vlha pestrá na hnízdišti

sedmi hodin v terénu pozorovali neuvěřitelných 54 druhů vodního ptactva.

Mandelíci kam se podíváš

Další den se věnujeme okolí silnice č. 33. Jede-
me západním směrem. Na 58. km jsme na elek-
trickém vedení zahlédli našeho prvního mandelí-
ka hajního. O kus dál odbočujeme z hlavní silnice
a prohlédneme okolí. K našemu překvapení vidíme
dalších sedm mandelíků. Mezi kilometry 58 až
52 nakonec počítáme 26 mandelíků, povětšinou
posedávajících na drátech mezi sloupy. U km
52-3, těsně za odbočkou na Nagyván, je farma
s lesíkem. V lesíku je hnízdní kolonie poštolek
rudonohých. Poletují tu samci, samice i mladí, cel-
kem asi 30 ptáků. Přímo u odbočky na Nagyván
pro změnu hnízdí vlha pestrá (*Merops apiaster*).

Je to krása. Pozorujeme ptačí druhy, na které
jsem si v souvislosti s Hortobágy tajně myslel.

Poslední den je slunce neuvěřitelně skryto za
mraky. Naposledy se jdeme podívat mezi rybníky
Halastó. Tentokrát přímo k pozorovatelně u ryb-
níka č. V, kterou právě opouští trojice místních
ornitologů. Z jejich maďarštiny pochyťujeme jen
slovko *super*. V očekávání něčeho neobvyklé-

rozbahněné louky vsakující podzimní dešť.
S obavami, že nic zajímavého neuvidíme, se
pouštíme podél lesíka u farmy Szálkahalom.
Nejprve to vypadá jen na špačky a havrany,
ale během krátké doby pozorujeme přelétat
první jeřáby.

Na mělkých kalužích v lukách jsou nějakí
bahňáci, ale pro nás jsou mnohem zajímavější

foto: Zdeněk Vermouzek

Studna s typickým vahadlem dokresluje atmosféru maďarské stepi

ho pročesáváme dalekohledy okolí. A skutečně.
V prohlubni uprostřed rákosí se skrývá skupina
volavek a mezi nimi také šest ibisů hnědých.
Jsou k vidění jen když vzletnou. Skvěle pozorov-
ání, ve které jsme ani nedoufali.

Podzimní návrat

Letní návštěva Hortobágy nás nadchla. Po
dvou měsících, na přelomu září a října, jsme
tu zase. Vyprahlé stepi se proměnily ve vlhké

další a další vlnící se klíny a řady přilétajících
jeřábů. Vylézáme na polorozpadlou pozorov-
atelnu. Bača přivádí stádo krav. Šeří se. Křik
havranů a kavek se mísí s cinkáním zvonců
pohupujících se na kravských krcích. To všech-
no ale přehlušuje hlasité skřehotavé krrru sto-
vek a tisíců jeřábů. Zůstáváme tu až do setmění.
Dalekohledy už nic nevidíme, ale křik neustává
a provází nás i cestou k autu. Něco podobné-
ho jsme ještě nezažili. Letošní Hortobágy nás
opravdu nezklamal. |

kalendář akcí ČSO v roce 2006

Vážení a milí členové, přinášíme vám stručný přehled nejdůležitějších akcí pořádaných Českou společností ornitologickou v roce 2006. Další akce pořádané pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd. najdete na www.birdlife.cz, kde také kalendář průběžně aktualizujeme. Další akce pro přelom let 2006/2007 přineseme v příštím Ptačím světě.

- 13. dubna od 17.30 – Orel mořský, pták roku 2006 – Přednáška s promítáním v přednáškovém sále Národního muzea v Praze. Přednáší předseda ČSO prof. Karel Štátný a koordinátor programu Volná křídla Zdeněk Vermouzek. Kontakt: holecckova@birdlife.cz
- Přelom dubna a května – Vítání ptačího zpěvu – Akce se uskuteční na řadě míst České republiky. Přehled akcí naleznete během dubna na www.birdlife.cz a v dubnovém čísle Spolkových zpráv ČSO. Kontakt: cso@birdlife.cz

- 12.–14. května – Jarní členská exkurze do Ptačí oblasti Boletice – Přihlášky najdete v dubnovém čísle Spolkových zpráv ČSO a na www.birdlife.cz, cso@birdlife.cz
- 24. června – Slavnostní vyhlášení Významného ptačího území roku 2006 Boletice – ve spolupráci s Újezdním úřadem VÚ Boletice, Vojskými statky a lesy a sdružením Calla. Kontakt: cso@birdlife.cz
- 22.–24. září – Celostátní ornitologická konference k 80 letům ČSO – v Mikulově na Moravě. Podrobné informace budou uveřejněny v tiskovinách ČSO a na webu ČSO. Kontakt: holecckova@birdlife.cz
- 6.–8. října – Ptačí festival – Víkendové kurzy kresby, malby a filmování ptáků, vedené profesionály v oboru; promítání filmů a slavnostní odhalení Ptačí lípy v areálu ORNIS v Přerově. Kontakt: Zdeněk Vermouzek, volnakridla@birdlife.cz
- 7.–8. října – Světový festival ptactva Uskuteční se na více místech ČR. Seznam na www.birdlife.cz. Prosíme organizátory, aby sekretariátu nahlásili místo, datum a čas srazu nejpozději v srpnu 2006. Kontakt: cso@birdlife.cz

- Putovní výstavu „Od Významných ptačích území k soustavě NATURA 2000“ můžete navštívit na následujících místech:
 18. 2.–21. 3. Pardubice, Východočeské muzeum, Zámek 2, tel.: 466 799 240, otevřeno denně od 10 do 18 hod. kromě pondělí
 22. 3.–8. 5. Police nad Metují, areál Správy CHKO Broumovsko, Ledhujská 59, tel.: 491 549 027;
 9. 5.–30. 6. Votice, Ochrana Fauny ČR, Zámecká ul., tel.: 603 259 902;
 1. 7.–31. 8. ZOO Dvůr Králové (ještě upřesníme);
 1. 9.–20. 10. Domažlice, Muzeum Chodska, Chodské náměstí 96, tel.: 379 722 974;
 22. 10.–30. 11. Bartošovice, budova zámku v Bartošovicích, Bartošovice čp 1, výstava bude otevřena u příležitosti podzimních výlovů a Pooderských slavností, tel.: 556 455 059;
 4. 12.–31. 1. 2007 Ostrava, Ostravské muzeum, Masarykovo náměstí 1, tel.: 596 125 338, otevřeno: pondělí až pátek: 9.–17., sobota: 9.–13., neděle: 13–17 h.

Vítání ptačího zpěvu

Letošní zima byla opravdu vydatná a dlouhá. O to více se těšíme na jaro, které je zvláště pro ornitology spojeno s přiletem ptáků a jejich rozjásaným zpěvem. Není tedy divu, že právě na přelomu dubna a května, kdy je většina zpěváků již zpátky ze svých zimovišť, se koná oblíbená akce *Vítání ptačího zpěvu* (*Dawn Chorus Day*). Její tradice vznikla v roce 1984 v Birminghamu, kde ornitologové z *The Wildlife Trust for Birmingham and the Black Country* přišli s nápadem oslavit krásu ptačího zpěvu. Od té doby se akce rozšířila po celém světě, dokonce i do Antarktidy! V tento den lidé vstávají velmi brzy, aby se sešli ještě před rozedněním. S příchodem denního světla se probouzejí mistři pěvci a začíná koncert, který postupně naplní průzračný ranní vzduch ohlušujícím jásosem. Kdo to zažil, ví, že atmosféra rozbřesku s ptačím chórem je přímo čarovná a lidé při ní často zažívají skutečně sváteční pocity. Vzpomínají na milovníky ptactva, kteří se sešli jinde, a nezdíka v přírodě i posnídají (jen vajíčka se pro piknik tento den poněkud nehodí...).

U nás se první *Vítání* konalo v roce 1992 v pražské oboře Hvězda a v Domažlicích. Bylo připravováno s rozpaky, neboť organizátoři nevěřili, že se podaří, navíc za hustého deště, vytáhnout účastníky z postele tak brzy – začátek ve Hvězdě byl již ve 3:45! Přesto se tu sešlo 18 lidí a nová tradice byla na světě. Postupně se rozrostla v jednu z nejoblíbenějších akcí ČSO – loni se konala na více než 70 místech ČR! Čtenáři, kteří se ještě nikdy nezúčastnili, mají letos další šanci – stačí si vybrat nejbližší akci a vydat se s námi do jarní přírody za krásou ptačího zpěvu – rozhodně nebudete litovat! Pro ty opatrnější dodáváme, že se není třeba obávat nebezpečí nákazy ptačí chřipkou, protože ukázky odchytu ptáků budou preventivně omezeny a z naslouchání ptačímu zpěvu vám žádné nebezpečí nehrozí!

Podrobný rozpis akcí obdrží členové ČSO písemně, je též k dispozici na www.birdlife.cz nebo na tel. 274 866 700.

! Lucie Hošková

„Srdcem a rozumem“

80 let České společnosti ornitologické

22. až 24. září 2006

Mikulov na Moravě, zámek

Česká společnost ornitologická si Vás dovoluje pozvat na celostátní ornitologickou konferenci pořádanou k 80. výročí jejího založení.

Hlavním cílem konference je přiblížení ornitologie a shrnutí vývoje výzkumu a ochrany ptactva v ČR s důrazem na prezentaci nejnovějších výsledků. Na toto téma zazní stěžejní shrnující referáty předních ornitologických kapacit.

Konference by měla přispět k vzájemnému pochopení amatérské a profesionální části ornitologické veřejnosti, být příležitostí k výměně zkušeností a propagovat ornitologii a ochranu ptactva na veřejnosti.

Srdčně zveme profesionální i amatérské ornitology i zájemce o ochranu a pozorování ptactva z řad veřejnosti. Uvítáme zaslání vašich příspěvků ve formě referátů i plakátových sdělení. Hlavními tématy pro vaši prezentaci by měly být vývoj populací ptáků v ČR, hnízdní biologie, etologie, potravní biologie, migrace, ptačí společenstva a programy územní i druhové ochrany ptactva.

Přihlásit se samozřejmě mohou i ti, kteří nebudou mít vlastní příspěvek.

Konferenci doprovodí další akce, např. již tradiční společenský večer při víně s cimbálovou muzikou, nedělní terénní exkurze, křest nového Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v ČR, výstava dětských obrázků „15 let s Ptákem roku“, prodejní stánky a přednášky s filmovou a foto projekcí.

Hlavními partnery konference ČSO jsou Regionální muzeum v Mikulově a Turistické a informační centrum Mikulov.

Konferenci přislíbil záštitu ministr životního prostředí.

Podrobné informace včetně ubytování, pokyny pro psaní abstraktů a přihlášku naleznete na internetových stránkách ČSO www.birdlife.cz

Veškeré dotazy Vám rádi zodpovíme na adrese ČSO, Hornoměcholupská 34, Praha 10, 102 00, cso@birdlife.cz
Za organizační výbor konference se na Vaši účast a setkání s Vámi těší Barbora Kaminiecká, Jana Holečková a Lukáš Viktora.